

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Kristoffer Ståhl

Geografiska skillnader vid användning av restriktioner

- och en analys av dess orsaker

Examensarbete
30 högskolepoäng

Handledare
Helén Örnemark Hansen

Straff- och processrätt

Höstterminen 2010

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Syfte och frågeställningar	5
1.2 Avgränsning	6
1.3 Metod och material	6
1.4 Disposition	7
2 HÄKTINGSREGLERNA I SVERIGE	8
2.1 Fyra grunder för häktning	9
2.1.1 Huvudregeln enligt 24 kap 1 § 1st RB	9
2.1.1.2 Flyktfara	10
2.1.1.3 Kollusionsfara	10
2.1.1.4 Recidivfara	11
2.1.2 Obligatoriska regeln i 24 kap 1 § 2st RB	11
2.1.3 Fakultativa regeln 24 kap 2 § RB	12
2.1.4 Utredningshäktning 24 kap 3 § RB	12
2.2 Allmänt om restriktioner	12
2.2.1 Regleringen av restriktioner i RB	13
2.2.2 Nya häkteslagen (2010:611)	14
3 EUROPAKONVENTIONEN OCH TORTYRKONVENTIONEN	15
3.1 Europakonventionen	15
3.1.1 Art 3 EKMR	16
3.1.2 Art 5 EKMR	16
3.1.3 Art 8 EKMR	17
3.2 Tortyrkonventionen	18
4 KRITIK FRÅN TORTYRKOMMITTÉN	20
4.1 CPT:s besök 1991	20
4.2 CPT:s besök 1994	21

4.3	CPT:s besök 1998	22
4.4	CPT:s besök 2003	22
4.5	CPT:s besök 2009	23
5	GEOGRAFISK SKILLNAD VID ANVÄNDNING AV RESTRIKTIONER OCH ISOLERINGSTID	26
5.1	Geografisk skillnad - restriktioner	26
5.2	Geografisk skillnad – isoleringstid	28
5.3	Slutsats geografiska skillnader	33
6	ORSAKER TILL GEOGRAFISK SKILLNAD VID ANVÄNDNING AV RESTRIKTIONER	34
6.1	Brottstyp	34
6.2	Ålder	36
6.3	Geografisk placering	38
6.4	Kulturella skillnader	39
7	ORSAKER TILL GEOGRAFISK SKILLNAD GÄLLANDE ISOLERINGSTID	41
7.1	Brottstyp	41
7.2	Ålder	42
7.3	Kulturella skillnader	43
8	ANALYS	44
	BILAGA A	50
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	53
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	56

Summary

A citizen is against the public protected from detention by the Swedish Constitution. There are exceptions to this fundamental right if the restriction is done by law and meets the purposes that are acceptable in a democratic society. It must never go beyond what is necessary with regard to the purpose which caused the restriction.

Something that is regulated by law and is considered acceptable in a democratic society may be to detain a person suspected of a crime. This is called pre-trial detention and in some situations it can be combined with detention restrictions.

CPT has criticized Sweden for the past 20 years due to Sweden are using detention and restriction too frequently. Something that was also highlighted by the CPT are geographical differences in Sweden regarding the use of restrictions. In the year 2010 the Utvecklingscentrum in Malmö, on behalf of the Swedish government, was to investigate whether this criticism is justified and whether there are geographical differences in Sweden and what causes the differences. In this study I managed to find that there are geographical differences in the use of restrictions.

The largest differences were found between Uppsala, Karlstad, Karlskrona which uses restrictions more frequently than in City, Nyköping and Eskilstuna. In Uppsala there are for example 28 % more number of detainees with restrictions than there are in Nyköping.

My study continued by studying the causes of the geographical differences. The factors that influenced the difference was above all types of crime, age of the arrested, geographical location and cultural differences.

When considering these factors that cause the geographical differences, it was concluded that it no longer exists any substantial geographical differences.

The geographical differences that exist in Sweden can be explained, and any criticism of Sweden should be considered unwarranted in this part.

Sammanfattning

En medborgare är gentemot det allmänna skyddad mot frihetsberövande enligt svensk grundlag. Det finns dock undantag från denna grundlagsskyddade rättighet om begränsningen sker genom lag och tillgodoser ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Det får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett begränsningen.

Något som är reglerat i lag och som anses vara godtagbart i ett demokratiskt samhälle kan vara att frihetsberöva en person som är misstänkt för ett brott. Detta kallas häktning och i vissa situationer kan man kombinera häktning med restriktioner.

Europarådets tortyrkommitté har kritiserat Sverige de senaste 20 åren på grund av att Sverige använder sig av häktning och restriktioner alldeles för frekvent. Något som även uppmärksammades var att det finns indikationer som visar på geografiska skillnader i Sverige vid användande av restriktioner.

Under år 2010 fick Utvecklingscentrum i Malmö i uppdrag av den svenska regeringen att utreda om denna kritik är befogad och om det finns geografiska skillnader i Sverige samt vad som i så fall orsakar dem.

I denna utredning fokuserar jag på de geografiska skillnaderna och jag lyckades konstatera att det finns geografiska skillnader vid användande av restriktioner. De största geografiska skillnaderna konstaterades mellan Uppsala, Karlskrona och Karlstad som använder restriktioner mer frekvent än City, Nyköping och Eskilstuna. I Uppsala finns det exempelvis 28 % fler antal häktade med restriktioner än vad det finns i Nyköping.

Min utredning fortsatte genom att studera orsakerna till de geografiska skillnaderna. De faktorer som påverkade den geografiska skillnaden var framförallt brottstyper, ålder på de häktade, geografiska placeringen samt kulturella skillnader. När man beaktade dessa faktorer som orsakar de geografiska skillnaderna drogs slutsatsen att det inte längre existerar några påtagliga geografiska skillnader.

De geografiska skillnaderna som finns i Sverige kan alltså till stor del förklaras och eventuell kritik mot Sverige bör anses obefogad i denna del.

Förord

Efter 4,5 års studier på Juridiska fakulteten i Lund finns det många personer som stöttat och inspirerat mig. Ett stort tack till Er.

Vill även tacka min handledare Helén Örnemark Hansen för din utmärkta undervisning och handledning samt Joakim Zander på åklagarmyndighetens utvecklingscentrum i Malmö. Tack till Hedda Wittbom och Elin Olsson som arbetat med denna utredning tillsammans med mig.

Jag är oerhört tacksam för allt stöd från min fantastiska familj och mina underbara vänner som stöttat mig, uppmuntrat mig och lyssnat på mig under mina stressade stunder. Utan Er är jag ingenting.

Men vill speciellt tacka min morfar som korrekturläst samtliga uppsater jag skrivit under utbildningen. Ni vet hur mycket Ni betyder.

Lund, december 2010

Kristoffer Ståhl

Förkortningar

CPT	European committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (Europarådets Tortyrkommitté)
EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
FN	Förenta nationerna
HD	Högsta domstolen
NJA	Nytt Juridiskt arkiv
SPT	UN committee on Prevention of Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (FN:s Tortyrkommitté)
Prop	Proposition
SOU	Statens offentliga utredning
RB	Rättegångsbalken
RF	Regeringsformen
RH	Publicerade rättsfall från hovrätterna

1 Inledning

1.1 Syfte och frågeställningar

Enligt 2 kap 8 § regeringsformen är varje medborgare gentemot det allmänna skyddad mot frihetsberövande. Ett av undantagen från denna starka huvudregel får tillämpas om begränsningen sker genom lag och tillgodoser ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Det får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett begränsningen enligt 2 kap 12 § RF. Mot bakgrund av denna demokratiskt viktiga reglering reser sig häktningsförfarandet och användning av restriktioner. Genom ett domstolsbeslut, initialt även ett åklagarbeslut, kan staten frihetsberöva en person om han eller hon är misstänkt för ett brott och de aktuella rekvisiten är uppfyllda. Vidare kan åklagaren begära tillstånd av domstolen att ålägga den häktade restriktioner vilket leder till ytterligare inskränkningar av mänskliga fri- och rättigheter för den häktade. Åklagarrestriktionerna inskränker möjligheten för den häktade att läsa tidningar, lyssna på radio, titta på TV eller att gemensamt vistas med andra häktade personer. Den häktade kan även förvägras att mottaga och skicka brev eller andra försändelser samt att få besök eller att tala i telefon.

Europarådets tortyrkommitté har riktat kritik mot Sverige och bland annat mot användningen av restriktioner mot en misstänkt person som sitter häktad. Vid tidpunkten för deras besök år 2003 hade 63 % av de häktade i Göteborg restriktioner. Vid jämförelse med jämlika storstäder som Malmö och Stockholm där 40 till 50 % av de häktade hade restriktioner väcktes frågan om varför just Göteborg hade högre procent av antalet häktade med restriktioner. Detta mönster hade även Tortyrkommittén uppmärksammat vid besöket år 1998. Umeå skiljde sig markant från den övriga statistiken där endast 12 % av de häktade hade restriktioner.

Denna kritik har genererat i att regeringen tillsatt en utredning om hur användningen av restriktioner ser ut i Sverige och hur Sverige bör agera för att bemöta kritiken från Tortyrkommittén.¹

Syftet med min uppsats är att utreda om Tortyrkommitténs kritik är befogad och vad denna kritik beror på. Min huvudsakliga frågeställning är:

Finns det geografiska skillnader i Sverige vid användning av restriktioner och är detta i så fall ett problem?

För att underlätta mitt utredningsarbete kommer jag att använda mig av följande hjälpfrågeställningar:

¹ Regleringsbrev för budgetåret 2010 avseende Åklagarmyndigheten.

- Finns det geografiska skillnader gällande den häktades isoleringstid?
- Vad orsakar de geografiska skillnaderna?

1.2 Avgränsning

Jag har valt att fokusera på om det finns geografiska skillnader och hur dessa uppstår. Med det geografiska området syftar jag på Sverige och avgränsar mig därför från andra länder. Det kommer därför vara ett nationellt perspektiv på min uppsats. Restriktioner som tvångsmedel kommer jag inte att analysera något märkbart utan fokuserar istället på orsakerna till de geografiska skillnaderna. Vidare så avgränsar jag mig från de internationella åklagarkammarna eftersom de avviker så klart från övriga kamrar. Anledningen till avvikandet är att de endast hanterar ytterst allvarliga ärenden som oftast är gränsöverskridande och därför är användningen av restriktioner nödvändigt i stort sett i alla ärenden.

1.3 Metod och material

Inledningsvis i kapitel 2-4 använder jag mig av traditionell rättsdogmatisk metod med genomgång av praxis, förarbeten och doktrin i svensk och europeisk rätt. Empirisk metod eller kvantitativ metod ligger till grund för kapitel 5-8 genom statistik och enkäter men även kvalitativ metod i form av intervjuer.

Eftersom denna uppsats grundas till stor del på empiriska undersökningar kommer detta material beskrivas här mer utförligt.

Anhållningstiden har inte räknats med i materialet. Endast personer som häktats under 2010 har tagits med. Dag 1 är den dag då domstolen har meddelat beslut om häktning av den misstänkte eller den dag ett häktningsbeslut som fattats i den misstänktes utevaro har verkställts. Sista dag som har räknats har varit något av följande alternativ:

- Den dag då åklagaren hävt häktningsbeslutet före huvudförhandling.
- Den dag då tingsrätten hävt häktningsbeslutet.
- Den dag då rätten (tingsrätt eller hovrätt) efter förhandling beslutat häva restriktionerna, även om personen ifråga, p.g.a. recidiv- eller flyktfara, har varit fortsatt häktad i avvaktan på laga kraft vunnit dom.
- Den dag då tingsrättens dom vunnit laga kraft om den dömden fått kvarbli i häkte.
- Den dag då hovrätten avslutat förhandlingen även om den åtalade därefter fått kvarbli i häkte.

Statistiken har samlats in av Utvecklingscentrum i Malmö från alla åklagarkammare i Sverige där respektive kammare har fått redovisa antalet

häktade, de dagar de sammantaget suttit häktade samt hur många av dem som har haft restriktioner och hur länge dessa har bestått i särskilt angivna tidsintervall.

Vidare har aktgranskning genomförts där fokus legat på brottstyp, antal misstänkta, skäl för restriktioner och dokumentation över överprövningar eller beslut om lättnader av restriktioner.

Utvecklingscentrum i Malmö har även hämtat in grundhandlingarna för januari t.om. april 2010 och genomfört en särskild granskning av dessa uppgifter som jag tagit del av. Särskild uppmärksamhet har ägnats åt brottstyp, antal misstänkta, restriktioner och uppgift om den häktade har adress i Sverige.

Intervjuerna har tagit sikte bl.a. på vilka skäl som åklagarna har grundat sina beslut om restriktioner på, i vilken omfattning omprövning av beslut om restriktioner görs och lättnader beviljas och på vilket sätt den häktade informeras om skälen för de enskilda restriktionerna och sin rätt att begära prövning av beslut om restriktioner.

1.4 Disposition

För att förstå och på ett enklare sätt kunna följa med i uppsatsen är det enligt mig viktigt att förstå de rättsliga grunderna gällande restriktionsförfarandet. Därför inleder jag i kapitel 2 med att beröra de svenska häktningsreglerna vilket bör ge en tillräcklig grund att stå på för fortsatt läsning.

Eftersom problematiken grundas på Tortyrkommitténs kritik redovisar jag även de viktigaste delarna av Tortyrkonventionen och Europakonventionen i kapitel 3 vilket ytterligare ger kunskap inom området. I kapitel 4 redovisas sedan huvudkritiken från Tortyrkommittén i en kort sammanfattning för respektive år de besökt Sverige.

En förutsättning för utredningen och min uppsats är att det finns geografiska skillnader vid användandet av restriktioner och isoleringstid. I kapitel 5 berör jag därför det huvudsakliga problemområdet och utreder om det faktiskt sett föreligger geografiska skillnader.

I kapitel 6 och 7 lyfter jag sedan fram potentiella orsaker till varför det finns geografiska skillnader gällande användning av restriktioner och isoleringstid. Avslutningsvis analyserar jag mina resultat och slutsatser utifrån den givna frågeställningen.

2 Häktningsreglerna i Sverige

De svenska häktningsreglerna är grunden för restriktionsförordningen och bör därför redovisas översiktligt i denna uppsats för att läsaren lättare ska se helheten av problematiken och dess eventuella ursprung. Det är inte uteslutet att delar av svaren på mina frågeställningar kommer att finnas i tolkningarna av de svenska häktesreglerna.

Häktning är det mest ingripande straffprocessuella tvångsmedlet som finns i svensk rätt. I och med att en person häktas inskränks de flesta av den enskildes grundlagsskyddade fri- och rättigheter. Att den misstänkte ska behandlas som om han vore oskyldig till dess att fällande dom är för handen, är en grundläggande princip inom brottsmålsprocessen. Det kräver därför att det finns starka skäl bakom varje häktningsbeslut.²

Ett frihetsberövande kan tillgodose många olika syften såsom att säkerställa förundersökningen, rättegången eller straffverkställigheten. Frihetsberövandet kan sålunda vara avgörande för att skapa förutsättningar att genomföra det rättsliga förfarandet. Ett annat syfte är att förhindra fortsatt brottslig verksamhet.³

Mot bakgrund av att häktning är så pass ingripande har lagstiftaren slagit fast en legalitetsgrundsats i 24 kap. 23 § RB (jfr 1 kap 1 § RF), som innebär att ett frihetsberövande kräver lagstöd. Huruvida skäl för häktning föreligger skall prövas ex officio.⁴

Proportionalitetsprincipen är lagfäst i 24 kap. 1 § 3 st. och innebär att skälen för frihetsberövandet skall ställas i relation till de olägenheter frihetsberövandet innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse.⁵ Regeln ger uttryck för att minsta möjliga tvång ska användas för att nå det avsedda syftet. Den påminner även om att tvångsmedlet endast får användas om syftet med åtgärden inte kan tillgodoses genom mindre ingripande åtgärder.⁶ Regeln är tillämplig under hela förfarandet, såväl i samband med prövningen av häktningsfrågan som efter det att någon har häktats, t.ex. vid prövningen av omhäktning.⁷

Proportionalitetsprincipens betydelse blir större desto längre frihetsberövandet varar. Brottets svårighet är avgörande för hur stort utrymmet för omhäktning är. Huruvida ett beslut om häktning eller fortsatt häktning strider mot proportionalitetsprincipen måste alltid bedömas utifrån omständigheterna i det särskilda fallet.

² Westerlund, s. 44.

³ Prop. 1997/98:104 s. 31.

⁴ Ekelöf, Bylund, Edelstam, s. 52.

⁵ Prop. 1997/98: 104, s. 26.

⁶ Ekelöf, Bylund, Edelstam, s. 49.

⁷ Prop. 1988/89: 124, s. 66.

2.1 Fyra grunder för häktning

I 24 kap. RB regleras förutsättningarna för häktning. Dessa delas in i fyra typfall:

- *Huvudregeln* 24 kap. 1 § 1 st. reglerar häktning vid medelsvåra brott. Regeln är fakultativ vilket innebär att den *berättigar* till häktning om förutsättningarna i regeln är uppfyllda.
- Den *obligatoriska regeln* återfinns i 24 kap. 1 § 2 st. och reglerar häktning vid svårare brott. Precis som den ger uttryck för så *förpliktigar* den till häktning om förutsättningarna för regeln föreligger.
- I 24 kap. 2 § stadgas den *fakultativa regeln*. Den rör häktning vid lindrigare brott och är precis som huvudregeln fakultativ. Om vissa särskilda förutsättningar är uppfyllda kan regeln även inkludera bötesbrott.⁸
- *Utredningshäktning* kan enligt 24. kap 3 § ske av den som endast är skäligen misstänkt för brott.⁹

Häktning kan vidare ske enligt andra bestämmelser såsom med stöd av:

- 5 kap. 9 § RB om någon stör ordningen vid en pågående domstolsförhandling.
- 25 kap. 9 § RB överträdelse vid reseförbud eller vid försummad anmälningskyldighet.
- 36 kap. 21 § RB som tvångsmedel mot vittne som vägrar avlägga vittnesed, utsaga, svara på frågor m.m.
- Konkurslagen, förvaltningsprocesslagen m.fl.

Jag kommer dock bortse från dessa bestämmelser och fortsättningsvis endast fokusera på de fyra häktningsfallen enligt rättegångsbalkens 24 kapitel.

2.1.1 Huvudregeln enligt 24 kap 1 § 1st RB

För häktning enligt huvudregeln i 24 kap 1 § 1 st. förutsätts att någon är på sannolika skäl misstänkt för ett brott, för vilket det är föreskrivet fängelse i ett år eller däröver.¹⁰ Vidare krävs att det finns risk för att den misstänkte:

- avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff (*flyktfara*), eller
- genom att undanröja bevis eller på något annat sätt försvårar sakens utredning (*kollusionsfara*), eller

⁸ Ekelöf, Bylund, Edelstam s. 54 och Westerlund, s. 32.

⁹ Westerlund, s. 38.

¹⁰ Ekelöf, Bylund, Edelstam, s. 53.

- fortsätter sin brottsliga verksamhet (*recidivfara*).

Bedömningen av huruvida det finns en *risk* för att någon av dessa häktningsförutsättningar föreligger ska ske med utgångspunkt från brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller annan omständighet. Här förutsätts att man beaktar både omständigheter för och emot häktning.¹¹ Risken måste även framstå som konkret.¹²

2.1.1.2 Flyktfara

Flyktfara innebär att det finns risk för att den misstänkte avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff. Häktning på denna grund föreligger om den misstänkte i avsikt att undkomma förflyttar sig från vistelse- eller bostadsorten och/eller från landet. Risk för att den misstänkte ”går under jorden” utgör också flyktfara. Praktiska exempel på detta kan bland annat vara bestående förändringar av utseendet genom exempelvis plastikkirurgi. Vidare förutsätts att avvikandet eller undangömmandet ska göra det omöjligt eller i vart fall mycket svårt för myndigheterna att få tag på den misstänkte. Att häkta på grundval av flyktfara har en bevissäkrande funktion där man försäkras om information av den misstänkte under förundersökningen och vid huvudförhandlingen. Man säkras även verkställigheten av en framtida dom vid ett eventuellt frihetsstraff.

Flyktfara är den grund för häktning som tydligast har ett samband mellan brottets svårighet och riskbedömning. Risken för ett långt fängelsestraff ökar som regel risken för flykt.¹³ Eftersom häktning är ett påfrestande ingrepp mot den misstänkte, kan det ibland finnas anledning att använda mindre kännbara tvångsåtgärder såsom reseförbud och anmälningsskyldighet.¹⁴

2.1.1.3 Kollusionsfara

Kollusionsfara förutsätter att det finns risk för att den misstänkte kan undanröja bevis eller på något annat sätt försvårar utredningen. Det måste alltså föreligga en *risk* för att den misstänkte skall agera på ett sådant sätt, som hotar utredningen för *samma* brott, som denne är misstänkt för.¹⁵

Här avses främst att den misstänkte förstör eller otillgängliggör föremål som kan vara av betydelse för utredningen eller undanröjer spår efter brottet. Det kan också handla om situationer där den misstänkte kan utöva påtryckningar på eventuell medgärningsman, målsäganden eller vittne.¹⁶ Sådant kontakt som inte anses påverka utredningen och som används i syfte att förbereda

¹¹ Fitger, 24:5.

¹² Prop. 1986/87:112, s. 71.

¹³ Lindberg, s. 185 och Ekelöf, Bylund, Edelstam, s. 57.

¹⁴ Fitger, 25:1.

¹⁵ Ekelöf, Bylund, Edelstam, s. 58.

¹⁶ Fitger 24:10-11.

sitt försvar är inte förbjuden.¹⁷ Kollusionsfara föreligger normalt inte om den misstänkte erkänt eller om bevisning säkrats genom exempelvis beslag efter husrannsakan.

2.1.1.4 Recidivfara

Recidivfara är den tredje av de särskilda häktningsgrunderna och innebär en risk för att den misstänkte begår nya brott. Häktning på denna grund har egentligen inte karaktären av ett faktiskt straffprocessuellt tvångsmedel utan syftar främst till att skydda dem som hotas av brottsliga handlingar från den misstänkte.¹⁸ Vid tillämpningen av regeln bör man särskilt ta hänsyn till, huruvida det finns risk för återfall som riktar sig mot eller medför fara för annans liv, hälsa eller egendom och i övrigt kan medföra kränkning av annans personliga integritet. Sådana brott kan vara misshandel, olaga hot och bostadsinbrott.¹⁹

Bylund hävdar bland annat att tre krav måste vara uppfyllda för att häkta på grund av återfallsrisk:

- Återfallsrisken måste avse brott av samma eller liknande slag som det häktningsgrundande brottet.
- Det brott som den misstänkte befaras återfalla i, måste i sig vara häktningsgrundande enligt huvudregeln.
- Prognosen om återfall skall vid häktning under förundersökningen i första hand endast avse tiden fram till att den häktade döms i målet.²⁰

2.1.2 Obligatoriska regeln i 24 kap 1 § 2st RB

För att den obligatoriska regeln ska aktualiseras måste samma förutsättningar som för huvudregeln (24 kap.1 § 1 st.) vara uppfyllda. Utöver detta krävs att vederbörande är misstänkt för ett brott med ett minimistraff på två års fängelse i straffskalan.²¹ Häktningen är i dessa fall obligatorisk vilket medför att häktning *skall* vidtas om förutsättningarna är uppfyllda. Regeln anses vila på en presumerad fara för flykt eller kollusion.²² Skulle någon av de särskilda häktningsgrunderna (flyktfara, kollusionsfara eller recidivfara) uppenbart inte föreligga saknas grund för häktning enligt regeln.²³

¹⁷ SOU 1977:50 s. 153.

¹⁸ Fitger, 24:11.

¹⁹ Prop 1986/87:112 s. 30-31 och s. 70-71.

²⁰ Bylund, s. 133-134.

²¹ Fitger, 24:14.

²² Se NJA II 1943 s. 321.

²³ Ekelöf, Bylund, Edelstam, s. 61.

2.1.3 Fakultativa regeln 24 kap 2 § RB

Oberoende av brottets beskaffenhet kan häktning företas med stöd av 24 kap 2 § RB. Detta innebär att en person kan häktas för brott som har ett lägre straffmaximum än ett år, och inkluderar även bötesbrott. Förbudet mot häktning vid bötesbrott gäller sålunda inte den fakultativa regeln. För att häktning ska få ske enligt denna regel förutsätts att den misstänkte är:

- okänd och vägrar att uppge namn och hemvist eller om hans uppgift om detta kan antas vara osann eller
- om den misstänkte saknar hemvist inom riket och det finns risk för att han genom att bege sig från riket undandrar sig lagföring eller straff.

Exempel på misstänkta som aktualiseras i andra punkten är sjömän, utländska turister och affärsmän, eventuella brott kan vara olika typer av smugglingsbrott samt trafikbrott.²⁴

2.1.4 Utredningshäktning 24 kap 3 § RB

I undantagsfall kan häktning medges av den som endast är skäligen misstänkt för brottet, *s.k. utredningshäktning*. Här förutsätts att det finns synnerliga skäl att förvänta sig att den fortsatta utredningen leder fram till att misstanken mot vederbörande uppgraderas till *sannolika skäl*. Det kan exempelvis röra sig om situationer där åklagaren inte hinner få fram teknisk bevisning till häktesförhandlingen. Utredningshäktning får endast ske om det föreligger grund för häktning enligt 24 kap. 1 § 1 st. eller 24 kap. 2 §.

2.2 Allmänt om restriktioner

Den som berövas friheten som gripen, anhållen eller häktad kan åläggas restriktioner som innebär inskränkningar i sina kontakter med omvärlden.²⁵ Åläggandet av restriktioner kan på motsvarande sätt som häktning motiveras med intresset att möjliggöra en effektiv brottsutredning och lagföring.²⁶

De viktigaste reglerna om restriktioner stadgas i Lag (1976:371) om behandlingen av anhållna och häktade m.fl. (fortsättningsvis behandlingslagen). Denna lagen kommer dock ersättas av Häkteslagen (2010:611) som träder i kraft den 1 april 2011.

²⁴Ekelöf, Bylund, Edelstam, s. 62 och Fitger, 24:18.

²⁵ Prop. 2009/10:135, s. 112.

²⁶ Prop. 1997/98:104 s. 32.

Behovet av att ålägga en häktad restriktioner måste ses mot bakgrund av de principer som gäller i svensk processrätt. Principerna om omedelbarhet, koncentration och muntlighet medför att de uppgifter som framkommer under huvudförhandlingen ska ligga till grund för rättsens prövning och inte de uppgifter som tidigare lämnats under förundersökningen. Personer som förhörs har alltså möjlighet att ändra sina uppgifter mellan polisförhör och huvudförhandling. Det kan t.ex. röra sig om brottsoffer eller annan som står i nära relation med den misstänkte som påverkas genom hot och på begäran förstör bevismaterial.²⁷ För att få resultatrika förundersökningar och korrekta brottmålsdomar krävs sålunda att det skapas goda förutsättningar för att de utsagor som lämnas i rätten av vittnen och målsäganden är så riktiga som möjligt. Därav måste det finnas möjligheter att ålägga en häktad olika former av restriktioner.²⁸ Åläggandet av restriktioner innebär samtidigt ett betydande integritetsintrång, utöver frihetsberövandet, för den häktade.

En viktig utgångspunkt för både Behandlingslagen och Häkteslagen är att den som berövats friheten inte får underkastas mer omfattande inskränkningar i sin frihet än vad ändamålet och säkerheten kräver.²⁹ Den häktade ska vidare behandlas på ett sätt som motverkar negativa följder av frihetsberövandet.³⁰ Bestämmelserna ger uttryck för att inskränkningarna för de häktade inte ska användas oftare än nödvändigt dels under en tidsbegränsad period dels i så ringa omfattning som möjligt.

2.2.1 Regleringen av restriktioner i RB

För att kunna meddela tillstånd om restriktioner för en häktad förutsätts att det finns stöd i rättegångsbalkens bestämmelser härom.³¹

Enligt 24 kap 5 a § RB krävs rättsens tillstånd för att kunna meddela en häktad person restriktioner. Vid prövningen av en begäran är det åklagaren som ska ange de omständigheter som yrkandet grundas på.³² Rätten har ingen möjlighet att självmant besluta om restriktioner. För att kunna ålägga en misstänkt restriktioner förutsätts att frihetsberövandet grundar sig på kollusionsfara.³³ I vissa fall har åklagaren möjlighet att meddela restriktioner trots att ett generellt tillstånd saknas. I sådana fall förutsätts att inskränkningen är nödvändig på grund av senare inträffade omständigheter och att åklagaren senast dagen efter beslutet begär att rätten prövar frågan.

Varje gång rätten tar ställning till häktningsfrågan ska den pröva restriktionsfrågan. Om rätten inte medger fortsatt tillstånd till restriktioner, i

²⁷ Lindberg, s. 763.

²⁸ Prop. 1997/98: 104, s. 32.

²⁹ Jfr 1 kap. 5 § Häkteslagen och 1 § 1 st. Behandlingslagen.

³⁰ Jfr 1 kap. 6 § Häkteslagen och 1 § 2 st. Behandlingslagen.

³¹ SOU 2006:17, s.111.

³² Prop. 2009/10:135 s. 112.

³³ Jfr RH 2000:4 där rätten inte kunde meddela tillstånd om restriktioner på grund av att den misstänkte häktats med stöd av 24 kap 2 § RB.

samband med att den förordnar att någon ska bli kvar i häkte eller medger förlängning av tiden för att väcka åtal, förfaller automatiskt ett tillstånd. Enligt 49 kap. 5 § 6 st. får tingsrättens beslut om generellt tillstånd till restriktioner överklagas särskilt till hovrätten.³⁴

2.2.2 Nya häkteslagen (2010:611)

Den nuvarande lagen (1976:371) om behandlingen av häktade, anhållna m.fl.(Behandlingslagen) har ändrats ett antal gånger och framstår, mot bakgrund av språket och strukturen, som svårtillgänglig.³⁵

Häkteslagen (2010:611) träder i kraft den 1 april 2011 och ersätter således Behandlingslagen. Häkteslagen innebär framför allt en omarbetning av bestämmelserna i behandlingslagen för att göra regleringen tydlig och enkel att tillämpa. Den nya lagen syftar bland annat till att garantera att restriktioner för en häktad tillgrips med så stor försiktighet som möjligt. En nyhet i sak är att tingsrättens prövning av åklagarens beslut att meddela restriktioner av visst slag för den häktade kommer att kunna överklagas. Lagen har utformats med fängelselagen som förebild.³⁶

Lagen är indelad i åtta kapitel som reglerar:

- placering och vissa rättigheter (kap 2.),
- besök och andra kontakter (kap 3.),
- särskilda kontroll- och tvångsåtgärder (kap 4.),
- hälso- och sjukvård (kap 5.),
- restriktioner för intagna som är misstänkta för brott (kap 6.), samt beslut och överklagande m.m. (kap 7 och 8).³⁷

³⁴ Prop. 2009/10: 135, s. 112.

³⁵ SOU 2006:17, s. 12.

³⁶ Prop. 2009/10:135, s. 180.

³⁷ Se 1 kap. 1 § Häkteslagen.

3 Europakonventionen och Tortyrkonventionen

För att förstå alla aspekter av problematiken kring användandet av restriktioner är det viktigt att man har en översiktlig kunskap om de internationella åtaganden Sverige har gjort. Det underlättar även att förstå Tortyrkommitténs roll och deras kritik mot Sverige om regleringen kring deras uppdrag beskrivs översiktligt. Därför kommer följande kapitel beskriva Europakonventionen och Tortyrkonventionen där fokus kommer att ligga på de delar som framförallt är aktuella för häktnings- och restriktionsförfarandet.

3.1 Europakonventionen

Den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna trädde i kraft den 3 september 1953. Den hade då ratificerats av tio stater bland annat Sverige. År 1995 införlivades Europakonventionen även i svensk rätt.

I Europakonventionen behandlas följande rättigheter:

- rätten till liv (artikel 2),
- förbud mot tortyr samt omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (artikel 3),
- rätt att inte utsättas för slaveri eller tvångsarbete (artikel 4),
- rätt till personlig frihet (artikel 5),
- rätt till domstolsprövning och en rättvis rättegång (artikel 6),
- förbud mot bestraffning utan stöd i lag (artikel 7),
- rätt till respekt för privatliv, familjeliv, hem och korrespondens (artikel 8),
- tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet (artikel 9),
- yttrandefrihet (artikel 10),
- mötes- och föreningsfrihet (artikel 11),
- rätt att ingå äktenskap och bilda familj (artikel 12),
- rätt till ett effektivt rättsmedel (artikel 13),
- förbud mot diskriminering med avseende på rättigheterna i konventionen (artikel 14).

Europakonventionen har senare kompletterats med 14 tilläggsprotokoll som dock inte berör häktnings- eller restriktionsförfarandet något nämnvärt och kommer därför inte att beröras här, utan fokus kommer att ligga på artikel 3, 5 och 8 EKMR.³⁸

³⁸ Danelius, s. 17 ff.

3.1.1 Art 3 EKMR

Originaltexten för artikel 3 i EKMR är ”No one shall be subjected to torture or to inhuman or degrading treatment or punishment”. Detta förbud är generellt och undantagslöst vilket innebär att inget avsteg får göras, inte ens under extraordinära förhållanden, enligt artikel 15 EKMR.³⁹ Även i RF 2:5 finns ett tortyrförbud och artikel 3 kompletterar denna bestämmelse.

Europadomstolens praxis visar att det krävs en form av ”kvalificerad” tortyr där tortyren medför ett särskilt intensivt lidande för offret. I rättsfallet *Ireland v. UK* förhördes misstänkta terrorister under lång tid och utsattes för obehagligt ljud samtidigt som de hade huvor över ansiktet och stod mot en vägg. De fick inte någon mat, dryck eller möjlighet till sömn. Europadomstolen ansåg inte att detta var tortyr men det betecknades som ”omänskligt och förnedrande behandling” och det förelåg då brott mot artikel 3 EKMR.⁴⁰ Att från polisens sida försöka framtvunga ett erkännande genom att dra den misstänkte i håret längs marken och misshandla honom under flera dagar ansågs vara tortyr i målet *Selmouni v. France*.⁴¹ Även onödigt stränga restriktioner för fängelseinterner som exempelvis att vara totalt isolerad under en lång period kan anses vara ”omänsklig och förnedrande behandling” enligt artikel 3 EKMR.⁴²

Ovan beskrivna rättsfall visar situationer där myndigheter tagit en person i förvar och där personen blivit utsatt för en behandling som strider mot artikel 3. Vanligtvis inträffar dessa övergrepp utom synhåll för potentiella vittnen och det har därför införts en omvänd bevisbörda. Den omvända bevisbördan innebär att konventionsstaten ska bevisa att skadan inte uppstod under tiden för frihetsberövandet.⁴³ Detta genererar i en utredningsskyldighet för konventionsstaten vid misstanke om tortyr och tills motsatsen är bevisad är den klagande personens berättelse den som gäller.⁴⁴

3.1.2 Art 5 EKMR

Artikel 5 behandlar rätten till personlig frihet och säkerhet och syftar framförallt till att sätta gränser för myndigheterna att frihetsberöva individer i samband med misstanke om brott. Enligt första punkten får endast frihetsberövande ske i sex fall som uppräknas i artikel 5 moment a-f. I detta sammanhang är det värt att lyfta fram moment c som säger att det är godtagbart att frihetsberöva en person som på ett lagligt sätt blivit arresterad om målet med gripandet är att ställa honom eller henne inför en behörig rättslig myndighet. Personen ska vara skäligen misstänkt för att ha begått ett brott eller om det skäligen anses nödvändigt att hindra honom från att begå

³⁹ Danelius, s. 67.

⁴⁰ *Ireland v. UK* (5310/71).

⁴¹ *Selmouni v. France* (25803/94).

⁴² *G.B. v. France* (42346/98).

⁴³ *Tomasi v. France* (1285/87).

⁴⁴ *Kmetty v. Hungary* (57967/00).

ett brott eller att undkomma efter att ha begått en brottslig gärning. Kravet på att konventionsstaten ska reglera detta genom ”lag” innebär att det ska finnas en rättslig norm och i vilken form denna kommer till uttryck varierar beroende på normgivningen i respektive konventionsstat. I Sverige regleras det som bekant genom lag i RF 2:8 och 2:12 1 st.

Enligt andra punkten i samma artikel ska skälen för frihetsberövandet och anklagelserna mot honom redovisas för den frihetsberövade utan dröjsmål. Vidare ska den som är berövad friheten utan dröjsmål ställas inför domare eller annan ämbetsman som enligt lag får fullgöra dömande uppgifter. Detta enligt tredje punkten i artikel 5. Den bakomliggande tanken är att en person inte ska vara frihetsberövad en längre tid utan att en opartisk person (domare eller ämbetsman) prövar grunderna för frihetsberövandet. I Sverige sker detta genom en häktesförhandling senast 4 dygn efter att den misstänkte blivit gripen.⁴⁵

Den frihetsberövade har rätt till en rättegång inom skälig tid. Det finns ingen absolut gräns för vilken tid som är skälig utan istället ska man titta på vilken fas av brottsprocessen den frihetsberövade befinner sig i.⁴⁶ Den fjärde punkten i artikel 5 berör den frihetsberövades rätt att skyndsamt få lagligheten av frihetsberövandet prövad av en opartisk domstol. Den sista punkten reglerar möjligheten för en person som blivit frihetsberövad på felaktiga grunder att få skadestånd. I svensk rätt regleras denna punkt i Lagen om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder (SFS 1998:714).

3.1.3 Art 8 EKMR

Artikel 8 fastslår rätten till skydd för privat- och familjeliv, hem och korrespondens. Enligt punkt två i samma artikel får endast denna starka huvudregel inskränkas om det görs av offentlig myndighet med stöd av lag och om det är nödvändigt i ett demokratiskt samhälle med hänsyn till;

- statens säkerhet,
- den allmänna säkerheten,
- landets ekonomiska välbefinnande,
- förebyggande av oordning eller brott,
- skydd för hälsa eller moral eller för andra personers fri- och rättigheter.

Det finns flertalet straffprocessuella tvångsmedel som är ingrepp i den privata sfär som artikel 8 skyddar. Exempelvis telefonavlyssning och brevkontroll för en häktad. Med korrespondens avses olika former av överförande av meddelande mellan individer som exempelvis brevpost och e-mail.⁴⁷

⁴⁵ 24 kap 13 § 2 st RB.

⁴⁶ Fisher, s. 57.

⁴⁷ Danelius, s. 344.

Om ett ingrepp i rätten till respekt för korrespondens ska anses ha skett måste punkten för hindrandet eller kontrollerandet vara vid överföringen av meddelandet mellan person A och person B. Om person B mottagit brevet men i efterhand avslöjar information från brevet strider inte detta mot artikel 8. Att läsa ett mottaget brev som tillhör B strider inte heller mot rätten till respekt för korrespondens men kan dock anses vara en kränkning av rätten till respekt för B:s privatliv enligt artikel 8. Inskränkningar, exempelvis brevkontroll, för frihetsberövade får inte gå längre än vad som är lagligt och anses nödvändiga med hänsyn till ändamålet med frihetsberövandet.⁴⁸

Praxis från Europadomstolen visar att stor frihet måste finnas gällande en frihetsberövad persons rätt till korrespondens med sin advokat.⁴⁹ I ett fall skickade en frihetsberövad ett brev till sin advokat och rådfrågade honom om möjligheterna att anmäla en fångvakt för ärekränkning. Den frihetsberövade hindrades dock från denna korrespondens och Europadomstolen ansåg att detta agerande stod i strid med artikel 8.⁵⁰ I målet *Schönenberg mot Durmaz* ansåg Europadomstolen att Schweiz brutit mot artikel 8. Durmaz frihetsberövades eftersom han var misstänkt för narkotikabrott och hans fru kontakade då advokat Schönenberg och bad honom vara ombud. Advokat Schönenberg skickade då ett brev till Durmaz där han rekommenderade honom att utnyttja sin rätt till tystnad. Åklagaren stoppade brevet och Durmaz fick aldrig brevet vilket Europadomstolen inte ansåg var försvarbart eller nödvändigt i ett demokratiskt samhälle.⁵¹ En granskning av korrespondens mellan frihetsberövad och advokat får endast ske i exceptionella fall, exempelvis när det finns misstanke att korrespondensen missbrukas i ett brottsligt syfte.⁵²

3.2 Tortyrkonventionen

Tortyrkonventionen ratificerades av Europarådets medlemsstater 1987. Två tilläggsprotokoll trädde även i kraft i mars 2002. Tortyrkonventionen hänvisar inledningsvis till tortyrförbudet i artikel 3 EKMR och tankegången bakom Tortyrkonventionen är att förebygga användandet av tortyr och omänsklig behandling eller straff.

Enligt Tortyrkonventionen ska det inrättas en ”European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment”, nedan kallad Tortyrkommittén. Tortyrkommitténs uppdrag är att besöka medlemsstaterna, undersöka behandlingen av frihetsberövade personer, och sträva efter att skydda frihetsberövade personer från tortyr eller annan omänsklig behandling eller straff.⁵³

⁴⁸ Danelius, s. 349.

⁴⁹ *Silver and other v. UK* (5947/72).

⁵⁰ *Golder v. UK* (4451/70).

⁵¹ *Schönenberger and Durmaz v. Switzerland* (11368/85).

⁵² *Campbell v. UK* (12244/86).

⁵³ Artikel 1 CPT.

Alla medlemsstater ska tillåta Tortyrkommittén att besöka platser där personer sitter frihetsberövade av offentliga myndigheter och samarbete ska finnas mellan medlemsstat och Tortyrkommittén.⁵⁴ Samarbetet visar sig bland annat genom att Tortyrkommittén ska anmäla till medlemsstaten när de har för avsikt att besöka staten. Vidare ska medlemsstaten garantera rätten för Tortyrkommittén att röra sig fritt i landet utan restriktioner och de ska ge fullständig information om platser där personer är frihetsberövade. Tortyrkommittén ska även ges rätt till obegränsad tillgång till dessa platser och de får även intervju personer som är frihetsberövade.⁵⁵

Medlemsstaten kan dock vid vissa specifika situationer hindra Tortyrkommittén att besöka en viss plats eller vid en viss tidpunkt. Dessa specifika situationer måste grunda sig på;

- nationella försvaret,
- allmän säkerhet,
- allvarliga störningar föreligger på de platser som Tortyrkommittén vill besöka,
- en persons dåliga hälsotillstånd eller,
- att ett förhör pågår med den begärda personen gällande ett allvarligt brott.

Om en situation ovan skulle uppstå ska genast medlemsstaten och Tortyrkommittén mötas och diskutera fram en lösning på situationen.⁵⁶

När Tortyrkommittén har varit på besök ska de lämna en rapport till den berörda medlemsstaten där de beskriver vad de gjort för observationer samt ge rekommendationer om de anser det vara nödvändigt.⁵⁷ De rekommendationer och den kritik Sverige har mottagit under de senaste fem besöken av Tortyrkommittén kommer att behandlas i nästkommande kapitel.

⁵⁴ Artikel 2 & 3 CPT.

⁵⁵ Artikel 8 CPT.

⁵⁶ Artikel 9 CPT.

⁵⁷ Artikel 10 CPT.

4 Kritik från Tortyrkommittén

Kritiken mot det svenska systemet med åklagarens möjlighet att meddela restriktioner vid häktning har de senaste åren blivit kritiserat av internationella organisationer såsom Europarådets Tortyrkommitté och Amnesty. EU:s organ Tortyrkommittén och Kommissionären för mänskliga rättigheter har gjort fem besök sedan 1991 i Sverige för att kontrollera Sveriges upprätthållande av de föreskrivna reglerna i EKMR och Tortyrkonventionen. Samtliga besök har diskuterat institutet restriktioner för häktade. Nedan kommer en kort sammanfattning av deras kritik mot Sverige.

4.1 CPT:s besök 1991

Efter det första besöket 1991 av Tortyrkommittén avlämnades en rapport som visade att 50 % av de häktade i Kronobergs häktet (Häktet Stockholm) var belagda med restriktioner, och att de vanligaste restriktionerna berörde besök, telefonsamtal och vistelse med andra häktade. Kombinationen av begränsade möjligheter att vistas utanför sin cell och restriktioner kunde resultera i långa perioder av isolation för den häktade visade rapporten. Rapporten sa även att personalen vid häktet ansåg att restriktioner användes alltför ofta och att effekterna av isoleringen ansågs vara negativa. Trots att syftet med restriktioner var uppenbart för Tortyrkommittén så ansåg den att restriktioner måste tillämpas med försiktighet. Tortyrkommittén framhävde proportionalitetsprincipens betydelse, att en balans mellan förutsättningarna för att utredningen ska lyckas och påtvingandet av restriktioner måste finnas, och kom till slutsatsen att restriktioner användes alltför ofta i häktet. De rekommenderade att Sverige gjorde följande förändringar:

- Påtvingandet av restriktioner ska användas endast i exceptionella situationer och är begränsat endast till de faktiska omständigheterna i fallet.
- Beslut om restriktioner ska ses över regelbundet och ska kunna överklagas till en oberoende part (tidigare kunde den häktade endast överklaga till en högre positionerad åklagare).
- Skälet till att den häktade påtvingades restriktioner skulle anges skriftligt och den häktade skulle bli underrättad om skälen.
- Häktade ska alltid ha möjlighet att bli undersökt av läkare omedelbart om han önskar och resultatet av undersökningen (de mentala och fysiska konsekvenserna av isoleringen) ska rapporteras skriftligt till berörda myndigheter.⁵⁸

⁵⁸ CPT Rapport från besöket 1991, s. 27-29.

4.2 CPT:s besök 1994

Rapporten som utgavs av Tortyrkommittén efter besöket i augusti 1994 ansåg att Sveriges ansträngningar för att nå de mål som tidigare satts upp av Tortyrkommittén efter besöket 1991 inte var tillräckliga, en balans mellan meddelandet av restriktioner och behovet av brottsutredningen inte var nådd. Tortyrkommittén grundade detta på det faktum att en stor andel misstänkta fortfarande satt häktade med restriktioner, trots att Tortyrkommittén rekommenderat att restriktioner endast skulle användas i exceptionella situationer. Vidare konstaterade tortyrkommittén att det fortfarande var åklagaren som meddelade restriktioner, trots att en nyligen införd lag föreskrev att domstol ska ge tillstånd till åklagaren att meddela restriktioner och att den häktade kan överklaga restriktionsbeslutet till domstol. Åklagarnas beslut att meddela restriktioner blev sällan överklagade eller ändrade och inte heller tidsperioden eller arten av restriktioner.

Vidare konstaterades att häktade fortfarande satt häktade med restriktioner under långa tidsperioder och att de vanligaste restriktionerna var inskränkningar av besök, telefonsamtal och vistelse med andra häktade. 1991 års rapport uppmanade Sverige att införa regler om att motiven till meddelandet av restriktioner skulle skriftligen rapporteras och refereras till den häktade, detta ansåg 1994 års rapport att Sverige misslyckats med då endast en förtryckt blankett med de meddelade restriktioner ifyllda gavs till den häktade. Rapporten avslutades med att rekommendera Sverige att införa följande regler:

- Endast meddela restriktioner i exceptionella situationer.
- När åklagare begär tillstånd att få meddela restriktioner så ska han även specificera vilka restriktioner han vill meddela.
- Vid varje tillfälle som restriktioner diskuteras för att meddelas, förlängas eller ändras så ska skälen till detta rapporteras skriftligt och meddelas till den häktade (såvida inte utredningen kräver att den häktade inte får reda på skälen).
- Proportionalitetsprincipen ska tas hänsyn till vid meddelande av restriktioner.
- Häktade ska ha rätt att överklaga åklagarens beslut om restriktioner till en domstol eller en oberoende myndighet.
- Vid varje omförhandling av häktning så ska restriktioner diskuteras som en egen punkt i ordningen, åklagaren har inte ensamt ansvar att ta upp diskussionen om restriktioner.⁵⁹

⁵⁹ CPT Rapport från besöket 1994, s. 13-16.

4.3 CPT:s besök 1998

Tortyrkommittén besökte Sverige 1998 och i rapporten som följde kunde konstateras att stor vikt hade fästs vid den föreslagna **Lag (1998: 602) om ändring i lagen (1976:371) om behandling av häktade personer**.

Tortyrkommittén bedömde att lagförslaget var ett positivt bidrag till utvecklingen för att nå dess uppsatta mål. Att åklagaren måste redogöra skriftligt för skälen av meddelande av restriktioner, även till den häktade, ansågs vara något positivt. Vidare föreskrev lagförslaget att åklagaren måste tillämpa proportionalitetsprincipen och att domstolen måste beakta principen när den häktade överklagar ett restriktionsbeslut. Tortyrkommittén menade vidare att, för att det ska råda en balans mellan brottsutredning och behovet av restriktioner så måste domstolen kunna göra en nödvändig bedömning av åklagarens beslut att meddela restriktioner, alltså måste åklagaren tillhandahålla motiverade skäl för att meddela specifika restriktioner. På så vis kan domstolen avgöra om det finns en risk att brottsutredningen försvåras och om denna risk motiverar meddelandet av restriktioner.

Tortyrkommittén kunde även konstatera att antalet häktade med restriktioner under en längre period har minskat kraftigt, trots att andelen häktade med restriktioner fortfarande var relativt högt. Att sitta häktad med restriktioner i mer än åtta veckor var ovanligt, och lättnader av restriktioner var allt vanligare (framförallt angående besök från nära anhöriga). Vidare visade rapporten att åklagarna fortfarande inte redovisade skälen för meddelande av restriktioner på ett tillfredställande sätt, utan endast på ett förtryckt formulär, och att domare sällan avslag åklagares yrkan på restriktioner.

Rapporten rekommenderade att:

- Sverige i utfärdandet av lag om behandling av häktade personer ska ta hänsyn till proportionalitetsprincipen, så att domstolen kan göra en korrekt bedömning.
- Häktade ska ha en effektiv möjlighet att överklaga domstols beslut att behålla specifika restriktioner. Detta för att inte samma domstol som givit åklagaren tillstånd att meddela restriktioner ska vara den som tog emot överklagan om specifika restriktioner.⁶⁰

4.4 CPT:s besök 2003

Efter Tortyrkommitténs besök i Sverige 2003 kunde de rapportera att en hel del ny lagstiftning tillkommit för att möta Tortyrkommitténs kritik.

Åklagare var nu tvungna att presentera skäl för domstolen varför den skulle ge denne tillstånd att meddela restriktioner. Det förtryckta formuläret fanns fortfarande kvar och ger inte exakta skäl till varför specifik restriktion ska

⁶⁰ CPT Rapport från besöket 1998, s. 24-27.

meddelas. Sedan 1999 hade åklagare varit tvungna att ange skäl till varför specifika restriktioner skulle meddelas efter att domstolen givit åklagaren tillstånd att meddela restriktioner (vilka de än kunde tänkas vara), men denna skyldighet konstaterade Tortyrkommittén att det slarvades med. Tortyrkommittén pressade därför ytterligare på det faktum att skälen som åklagaren lyfter fram som anledning till att meddela restriktioner ska ligga till grund för domstolens avvägning om restriktioner är proportionerligt till brottsutredningen. I och med att åklagaren sällan redovisade skälen för specifika restriktioner, konstaterade Tortyrkommittén att det var väldigt svårt för de häktade eller deras advokater att överklaga ett beslut om restriktioner, och det var ovanligt att domstolen upphävde beslut om specifika restriktioner. Vidare konstaterade de att det finns skillnader mellan olika kammare där de nämnde Göteborg i jämförelse med Malmö, Stockholm och Umeå. Tortyrkommittén gav Sverige följande rekommendationer:

- I varje häktningsförhandling där domstolen är ombedd att ge tillstånd till åklagaren att meddela restriktioner ska åklagaren meddela vilka specifika restriktioner han vill meddela och ange skäl till dessa.
- Åklagaren ska ange skälen till varför en häktad blivit ålagd med restriktioner till häktespersonalen.
- Sverige bör införa lagstiftning som kräver att domstolens beslut att ge tillstånd till åklagaren att meddela restriktioner ska vara individualiserat och motiverat.
- Häktad som fått begäran enligt 17 § Behandlingslagen (rätten för häktade att få det av åklagaren meddelade beslutet granskat) avslagen, ska kunna överklaga detta beslut i högre instanser.⁶¹

4.5 CPT:s besök 2009

Tortyrkommittén besökte Sverige senast i juni 2009. Sedan Tortyrkommitténs senaste besök 2003, har i princip ingen ny lagstiftning eller reglering kommit angående restriktioner, och därför kvarstod Tortyrkommitténs oro. Vid Tortyrkommitténs besök hos Häktet Göteborg konstaterades att 46 % av de häktade var ålagda med restriktioner, och att vissa av de häktade hade varit isolerade under långa perioder (mellan 6 till 18 månader). En åklagare berättade att meddelandet av restriktioner sker nästintill automatiskt när en misstänkt blev häktad och varar tills dess att dom meddelats i första instans.

Vid häktet arbetar de för att restriktioner skulle lyftas eller lättas efter två till tre månader och för att kunna möjliggöra detta rapporterar häktespersonalen regelbundet om hur isoleringen påverkar den häktade. Situationen såg lite annorlunda ut vid Häktet Gävle, där 46 % av de häktade, vid besöket, var ålagda restriktioner men ingen av dem hade varit ålagda restriktioner mer än

⁶¹ CPT Rapport från besöket 2003, s. 25-28.

två månader. Tortyrkommittén kunde vidare konstatera att häktade fortfarande inte meddelades skälen till varför de blev ålagda restriktioner på ett tillfredsställande sätt. Vidare blev Tortyrkommittén bekymrad över hur många unga häktade personer som blev ålagda restriktioner. Att sitta isolerad kan ge upphov till flera fysiska och mentala problem, och framför allt unga riskerar att påverkas mycket negativt av isolering, konstaterade Tortyrkommittén.

Tortyrkommittén efterlyste en bättre balans mellan behovet av brottsutredning och meddelandet av restriktioner. Vidare ansåg de att restriktioner aldrig skulle fungera som ett påtryckningsmedel på den häktade, vilket några av de häktade i Häktet Göteborg hävdade att det upplevt som restriktionerna användes till.

För att besvara Tortyrkommitténs kritik, informerade Sverige om att de vidtagit följande åtgärder:

- 2005 skapade riksdagen en kommission för att skapa en ny lag om behandling av häktade och arresterade personer.
- 2006 presenterade kommissionen ett lagförslag, om möjlighet att överklaga domstols beslut om specifik restriktion, som var planerad att läggas fram under 2010.

Tortyrkommittén ansåg att dessa åtgärder var välriktade men kom även med rekommendationer att kommande lagstiftning ska försäkra att:

- När domstol ska ge tillstånd till åklagare att meddela restriktioner ska åklagaren förse domstolen med information om vilka restriktioner han vill meddela, skälen till varför han vill meddela just de specifika restriktioner och tidsperioden för hur länge restriktionerna ska gälla.
- Domstolens första beslut att ålägga häktad restriktioner, och vid förlängning av dessa, ska vara individualiserat och fullständigt motiverat.
- Häktade ska bli informerade skriftligt om skälen till att de blivit ålagda restriktioner och om möjligheten att överklaga sådant beslut.
- Nödvändigheten av restriktioner ska regelbundet ses över av domstol som ett separat ärende (till skillnad från om det skulle ses över vid en omhåkningsförhandling). Restriktioner ska lyftas så fort det saknas motiv för dess användning.⁶²

Även FN:s Tortyrkommitté (SPT) besökte Sverige i mars 2008 och då togs frågan om restriktioner upp. SPT kom med rekommendationer bland annat angående införandet av riktlinjer för domare och åklagare hur restriktioner ska användas, och att insamlande av statistiskt material angående restriktioners användande bör introduceras.⁶³

⁶² CPT Rapport från besöket 2009, s. 25-27.

⁶³ CPT Rapport från besöket 2009, s. 27.

5 Geografisk skillnad vid användning av restriktioner och isoleringstid

Detta kapitel kommer att beröra *vem* som upptäckte de geografiska skillnaderna samt *hur* detta gick till. Det är av väsentlig betydelse att förstå de geografiska skillnaderna gällande användandet av restriktioner och de geografiska skillnaderna vid isoleringstid för att förstå analys och diskussionen till *varför* det ser ut som det gör i dagens Sverige.

5.1 Geografisk skillnad - restriktioner

Vid Tortyrkommitténs besök år 2003 uppmärksammades geografiska skillnader av antalet häktade med restriktioner. Vid tidpunkten för deras besök hade 63 % av de häktade i Göteborg restriktioner. Vid jämförelse med jämlika storstäder som Malmö och Stockholm där 40 till 50 % av de häktade hade restriktioner väcktes frågan om varför just Göteborg hade högre procent av antalet häktade med restriktioner. Detta mönster hade även Tortyrkommittén uppmärksammat vid besöket år 1998. Umeå skiljde sig markant från den övriga statistiken där endast 12 % av de häktade hade restriktioner.⁶⁴

Enligt SOU 2006:17 var andelen häktade med restriktioner högre bland dem som ännu inte blivit dömda i tingsrätten (65 %) än bland häktade generellt (40 %). Detta torde dock vara logiskt och förklaras av utredningsmässiga skäl. Denna utredning ger även stöd för tortyrkommitténs påstående om att Göteborg har fler antal häktade med restriktioner än vad de storleksmässigt jämförbara häktena i Stockholm och Malmö har.⁶⁵

Under år 2010 har Utvecklingscentrum i Malmö, på uppdrag av regeringen, inhämtat färsk statistik över antalet häktade med restriktioner. Statistiken visar även här att Göteborg fortfarande ligger högt vid användandet av restriktioner. Av 207 personer som blivit häktade har 159 av dem restriktioner vilket ger en procentsats på ca 76 %. Om vi jämför med storleksmässigt jämförbara häkten, som tidigare utredare gjort, så har 256 häktade av totalt 368 restriktioner i Malmö vilket ger en procentsats på ca 69 %. I Stockholm är procentsatserna för Cityhäktet 63 %, Norrort 73 % och Söderort 78 %. Även de mindre orterna har hög procentsats mellan 60 och 70 %. I Umeå exempelvis, som enligt tidigare utredningar haft låg procentsats, har enligt denna statistik 74 %.⁶⁶

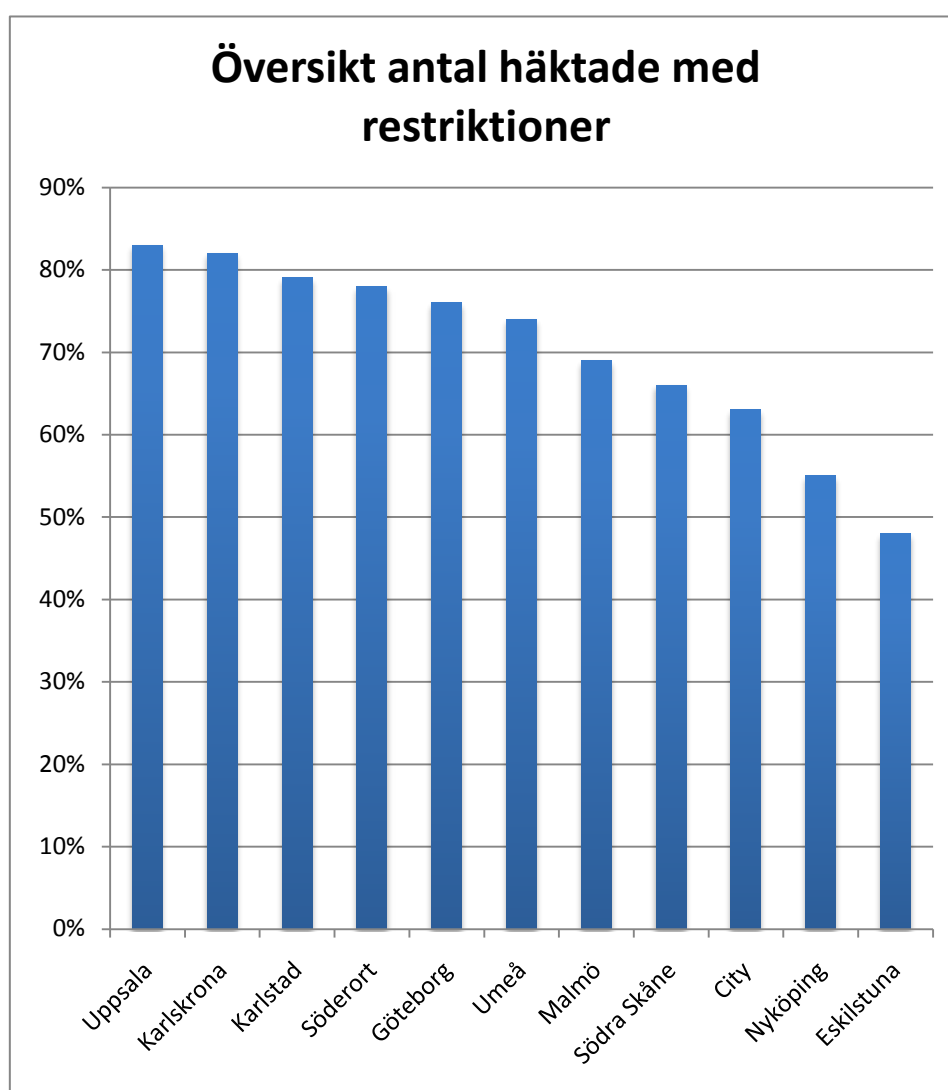
⁶⁴ CPT Rapport från besöket 2003, s. 27.

⁶⁵ SOU 2006:17, s. 125.

⁶⁶ Statistik antalet häktade med restriktioner, jan - okt 2010.

Vid analys av den inhämtade statistiken från Utvecklingscentrum i Malmö utmärker sig ett flertal mindre städer. Analysen har genomförts genom att studera den inhämtade statistiken från åklagarkammare runt om i Sverige och sedan redovisa detta i procentform. I diagrammet nedan har de åklagarkammare som utmärkt sig redovisats, för att uppmärksamma de geografiska skillnaderna på ett förhoppningsvis pedagogiskt sätt.

I Karlskrona har 82 % av de häktade restriktioner, Karlstad ligger på 79 % och Uppsala 83 %. I Nyköping och Södra Skåne har endast 55 % respektive 66 % de häktade restriktioner. I Eskilstuna är antalet ännu lägre med endast 48 %.⁶⁷ Dessa procentsatser bygger på det totala antalet häktade, oavsett ålder, i respektive stad.

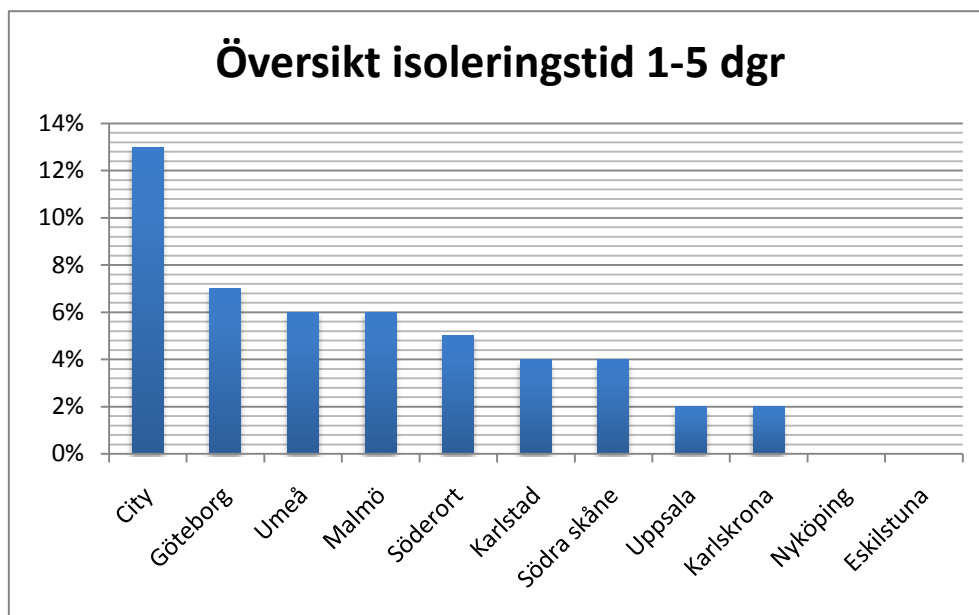

⁶⁷ Statistik antalet häktade med restriktioner, för jan - okt 2010.

5.2 Geografisk skillnad – isoleringstid

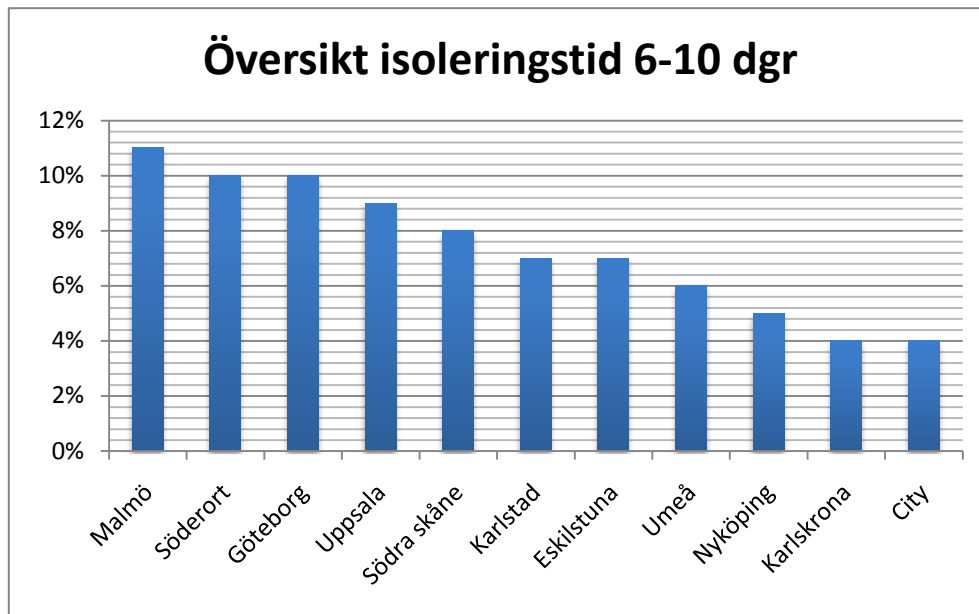
Att det finns geografiska skillnader vid användandet av restriktioner är i föregående delkapitel klarlagt och frågan är nu om samma resultat kommer att visa sig gällande isoleringstiden. Vid en initial översiktlig genomgång av den insamlade statistiken var det inte någon åklagarkammare som märkbart stack ut och jag har därför valt att jämföra samma åklagarkammare som vid jämförelsen vid restriktions användningen. För att redovisa statistiken på ett grundligt och pedagogiskt sätt kommer jag genom diagram gå igenom de sex olika tidsperioderna som användes vid insamlandet av statistiken från åklagarmyndigheten. Avslutningsvis kommer ett diagram redovisas där den totala statistiken finns med.

Det första diagrammet visar de utvalda åklagarkammrarnas statistik på hur många procent av de häktade där restriktionerna lyftes under de första 5 dagarna.

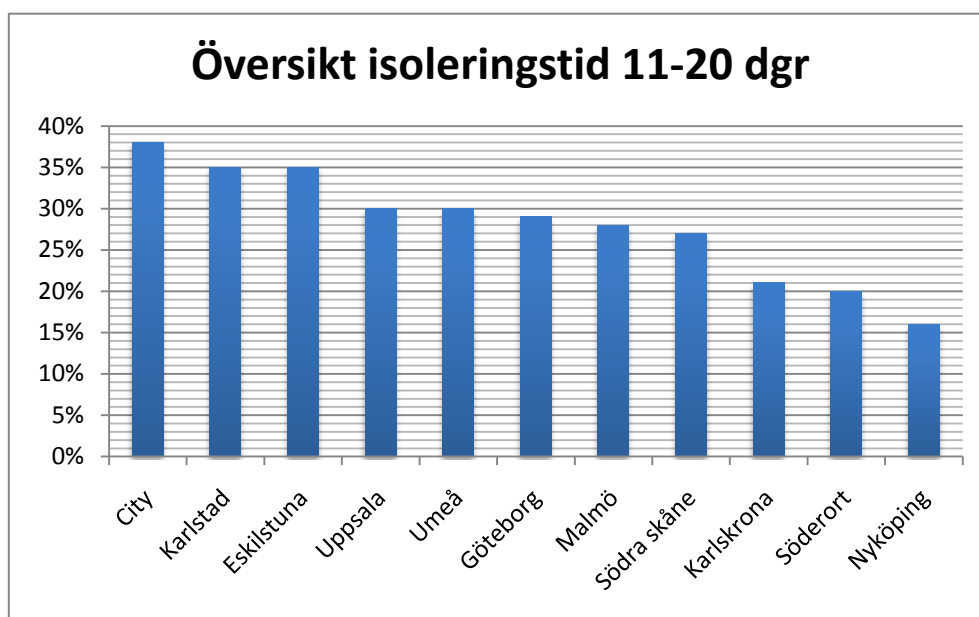
Alla åklagarkammare, förutom Citykammaren, ligger på en procentsats mellan 0 % upp till 7 %. De flesta ligger mellan 2 % och 6 % men Göteborg ligger lite högre (7%) än Umeå och Malmö (6 %). Värt att kommentera är att generellt sätt så är det få av de häktade med restriktioner som får dessa lyfta under de första 5 dagarna. Detta blir tydligt när man vänder på siffrorna och istället beskriver statistiken som att 94-100 % av de häktade med restriktioner har dessa längre än 5 dagar.

Det andra diagrammet visar hur många procent av de häktade med restriktioner som får dessa lyfta under dag 6 till dag 10.

Under denna tidsperiod visar det sig att isoleringstiden minskar ytterligare och framförallt i de större städerna. Efter 6-10 dagar släpps de misstänkta eller restriktionerna försvinner men det är dock en relativt liten procent av de häktade med restriktioner som får lättnader (4-11 %). Karlskrona och Nyköping ligger fortfarande på en låg procentsats vilket betyder att de fortsätter att isolera de häktade till stor del medan Malmö, Söderort och Göteborg släpper ytterligare på restriktionerna.

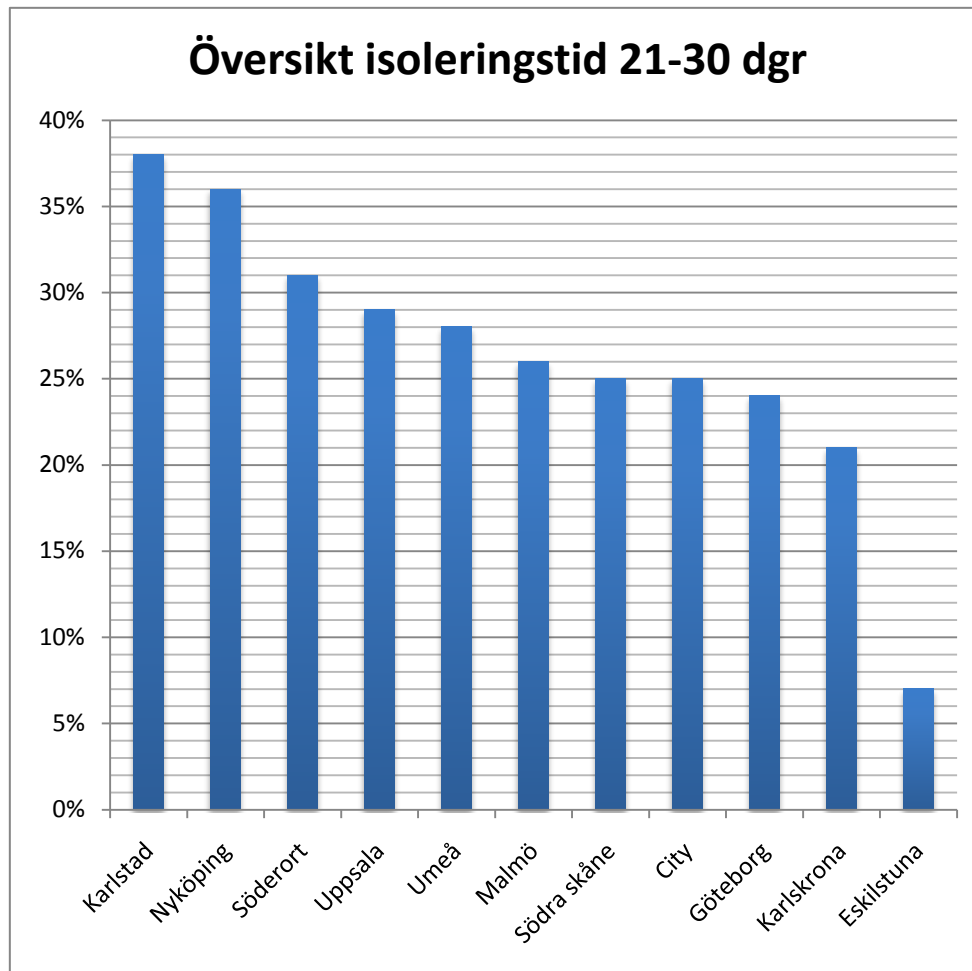
Vid analys av det tredje diagrammet som visar hur många procent av de häktade med restriktioner som får lättnader under dag 11 till dag 20.

Det är framförallt fler häktade med restriktioner som får lättnader och nu ligger statistiken mellan 15-37%. Det är framförallt City, Karlstad och Eskilstuna som lättar på restriktionerna. Märkbart är dock att Nyköping

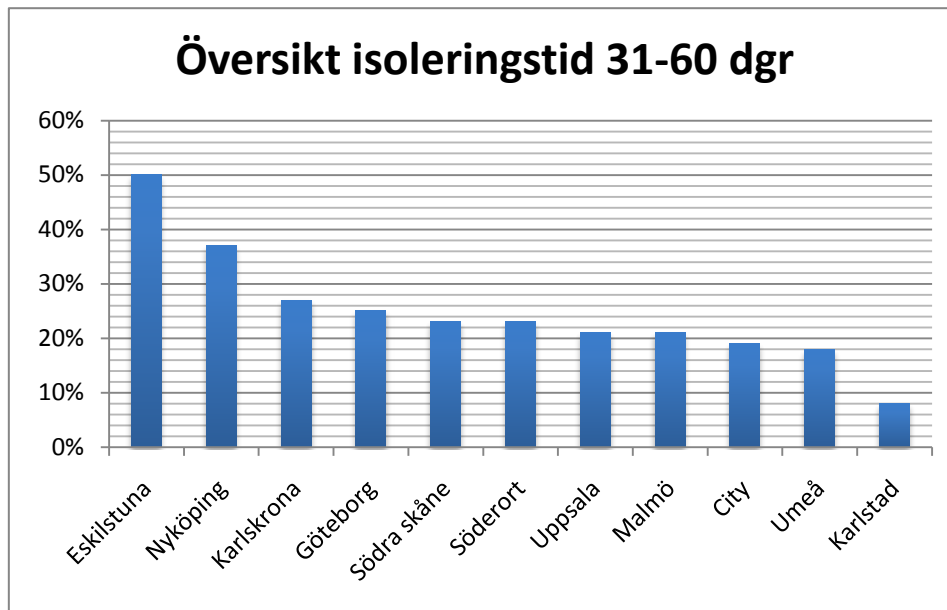
fortfarande har många av de häktade med restriktioner isolerade och även Karlskrona håller hårt på restriktionerna. Vidare är det relativt jämnt fördelat mellan de olika kamrarna.

Fjärde diagrammet visar isoleringstid mellan 21-30 dagar och här kan vi fortsätta se ökad aktivitet gällande lättnader av restriktioner.

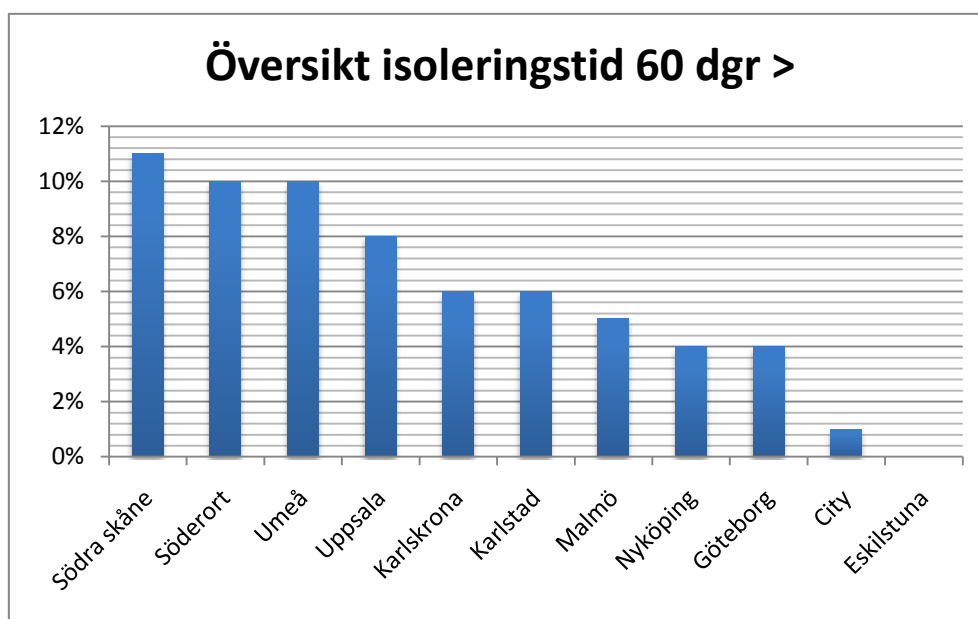

Nyköping som tidigare inte lättat något märkbart på restriktionerna, i vart fall i jämförelse med de andra åklagarkamrarna, ligger nu på 35 %. Det är endast Karlstad som ligger högre. Dock fortsätter Karlskrona att ligga i de nedre delarna av diagrammet. De flesta kamrarna ligger dock mellan 20 och 30 % och där fördelar det sig relativt jämnt.

När vi nu tittar på det näst sista diagrammet, det femte, som visar isoleringstiden 31-60 dagar ökar lättnaderna av restriktioner i Karlskrona, Nyköping och Eskilstuna.

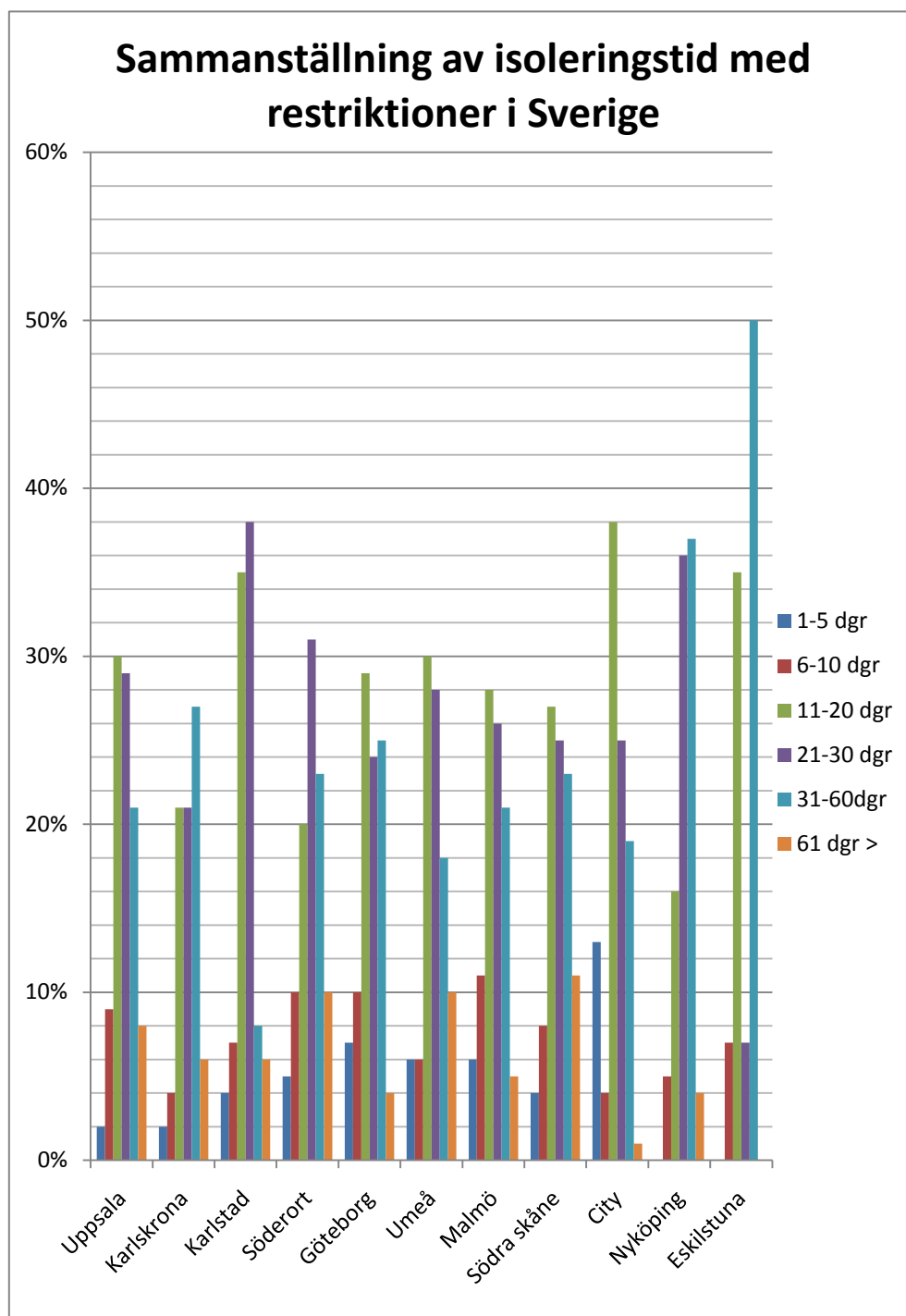

Det är viktigt att betona att i stora drag så är det jämnt fördelat mellan de olika kamrarna där de flesta ligger mellan 19-25 %. Eskilstuna toppar listan under denna period och lättar på 50 % av de häktades restriktioner. Det sista diagrammet visar på hur många procent av de häktade med restriktioner som fortfarande är isolerade efter 60 dagar.

I Eskilstuna har man ingen som har suttit häktad med restriktioner i mer än 60 dagar. I övrigt ligger det mellan 4 och 11 % bland resterande kamrar.

Diagrammet nedan är en sammanställning av de sex diagrammen ovan och den visar ett flertal tydliga resultat.

Att det finns små skillnader mellan åklagarkammare gällande tiden för isolering med restriktioner är inte förvånande men tre åklagarkammare sticker enligt statistiken ut. I denna utredning har jag valt att sätta en gräns på 30 dagar (cirka 1 månad) där jag har jämfört vilken åklagarkammare som har flest antal häktade med restriktioner i mer än 30 dagar. Genom enkel

matematik har jag lagt ihop procentsatserna som redovisas i diagrammen ovan vilket ger följande statistiska resultat. I Karlskrona har 52 % av de häktade restriktioner längre än 30 dagar. I Eskilstuna visar statistiken att 51 % av de häktade har restriktioner längre än 30 dagar och Nyköping ligger på 43 %.

I City har endast 20 % av de häktade med restriktioner fortfarande kvar dessa efter 30 dagar och i Malmö är siffran 29 % och Göteborg samt Uppsala ligger på 30 %. En åklagarkammare som avviker mer än City, Malmö, Göteborg och Uppsala är Karlstad. I Karlstad har endast 16 % av de häktade restriktioner längre än 30 dagar.

5.3 Slutsats geografiska skillnader

Enligt den statistik som Utvecklingscentrum i Malmö inhämtat från kammare runt om i Sverige så finns det geografiska skillnader både vid användandet av restriktioner och hur länge dessa restriktioner används (isoleringstid).

Gällande användandet av restriktioner ligger åklagarkamrarna i Uppsala, Karlskrona och Karlstad högst på cirka 80 %. Vid jämförelse av isoleringstid på de tre åklagarkamrarna ligger Uppsala i mitten av skalan medan Karlskrona och Karlstad skiljer sig markant åt. I Karlskrona och Karlstad har de nästan lika många häktade med restriktioner rent procentuellt men i Karlstad är det 16 % av de häktade som har kvar restriktioner efter 30 dagar och i Karlskrona är det 52 %.

Åklagarkammaren i Nyköping använder inte restriktioner så frekvent vid jämförelse med de andra kamrarna men de häktade som väl får restriktioner har dessa under en jämförelsevis lång period (43 % har restriktioner längre än 30 dagar).

Malmö och Göteborg som torde vara några av de största kamrarna har 20 % färre antal häktade med restriktioner efter 30 dagar än vad Karlskrona och Nyköping har.

I nästkommande kapitel kommer jag att utreda vilka faktorer som eventuellt ligger bakom resultatet som redovisats ovan. Fokus kommer att ligga på de åklagarkammare som sticker ut mest i statistiken och tanken är att analysera grunderna mer ingående.

6 Orsaker till geografisk skillnad vid användning av restriktioner

I kapitel 5 konstaterades det att det finns geografiska skillnader vid användandet av restriktioner. De åklagarkammare som använder restriktioner flitigast är Uppsala, Karlskrona och Karlstad. Förutom att inhämta statistik har även intervjuer gjorts med åklagare som arbetar på respektive åklagarkammare. Detta insamlade material har granskats och analyserats och resultatet kommer att redovisas i följande kapitel. En jämförelse kommer att göras mellan de åklagarkammare som använder restriktioner mest frekvent och de som använder det minst. Som diagrammet gällande användandet av restriktioner visar ligger åklagarkammarna City, Nyköping och Eskilstuna lägst vid användande av restriktioner.⁶⁸

Genom att dela in faktorerna i brottstyper, kulturella skillnader, ålder, geografisk placering försöker jag i detta kapitel belysa ut och strukturera upp denna delvis analytiska del.

6.1 Brottstyp

Det kan tänkas att brottstyper kan påverka om en misstänkt skall häktas med restriktioner. Om en åklagarkammare ofta kommer i kontakt med en viss typ av brott som vanligtvis leder till häktning med restriktioner kan det vara en faktor som påverkar statistiken till att restriktioner används mer frekvent. Det kan även visa sig tvärtom att en överrepresenterad brottstyp aldrig bör leda till restriktioner vilket i sin tur påverkar statistiken åt andra hållet.

Vid en granskning av vilka brott som är vanligt förekommande i Uppsala konstateras att stöld och grov stöld står för ca 54 % av brotten. I dessa 31 stöldärenden har samtliga misstänkta restriktioner förutom i fem fall.

Det finns ytterligare fem ärenden där den misstänkte inte har några restriktioner och de gäller vapenbrott, narkotikabrott, brott mot utlänningslagen, grovt rattfylleri och bedrägeri. I samtliga fall där den misstänkte inte har några restriktioner finns det endast en misstänkt.

I Karlskrona finns det en spridning mellan olika brottstyper men misshandel och stöld är de vanligaste. Av totalt 33 ärenden har samtliga misstänkta restriktioner förutom i tre av fallen. Dessa tre fall där inte restriktioner använts gäller grovt rattfylleri, smuggling och narkotikabrott och det finns endast en misstänkt i varje ärende.

⁶⁸ Se kap 5.1 s. 25.

Den tredje åklagarkammare som visat frekvent användning av restriktioner är Karlstad och även där är det en väldig spridning mellan de olika brottstyperna. Det som skiljer Karlstad från Uppsala och Karlskrona är att de har inte använt restriktioner i vissa ärenden trots att det finns fler än en misstänkt.

Vid jämförelse med de åklagarkammare som använder restriktioner minst frekvent kan man utläsa en faktor som delvis förklarar de geografiska skillnaderna. Vid granskning av åklagarkammaren i Nyköpings ärenden visar den att en stor andel av ärendena gäller brukande av falsk urkund. Dessa består till ca 20 % av de totala ärendena och ca 39 % av de ärenden som inte genererat i några restriktioner. Vid denna brottstyp torde det inte finnas någon kollusionsfara utan istället flyktfara. Grunden för häktning kan även vara att man inte vet personens identitet och därför måste häkta den misstänkte i väntan på fastställande av identitet.

Det finns även flera ärenden i Nyköping som inte lett till restriktioner där det finns fler än en misstänkt. Vidare är flera brottstyper samma i ärenden som inte genererat restriktioner i Nyköping men som har gjort det i Uppsala, Karlskrona och Karlstad. Exempel på dessa brottstyper kan vara stöld och narkotikabrott.

De häktade med restriktioner i Nyköping är oftast misstänkta för grova brott såsom försök till mord, grov misshandel, grov stöld, grovt narkotikabrott medan i Uppsala, Karlskrona och Karlstad är nästan alla häktade med restriktioner oberoende av svårighetsgrad på brottet.

I Nyköping visar statistiken att 42 % av de häktade inte kommer från Sverige vilket betyder att det kan antas att många av dessa häktas på grunden flyktfara och inte kollusionsfara. Samma sak gäller till viss del Citykammaren där 31 % av de häktade inte bor i Sverige och det bör därför kunna antas att flertalet av dessa är häktade på grund av flyktfara. Mer om detta kommer att diskuteras i kapitel 6.3. Vidare har Citykammaren använt restriktioner i ärenden som gäller grövre brottslighet såsom mord, grov misshandel och grovt narkotikabrott. Ärenden utan restriktioner har främst rört förmögenhetsbrott av normalgraden och i samtliga fall finns endast en misstänkt.

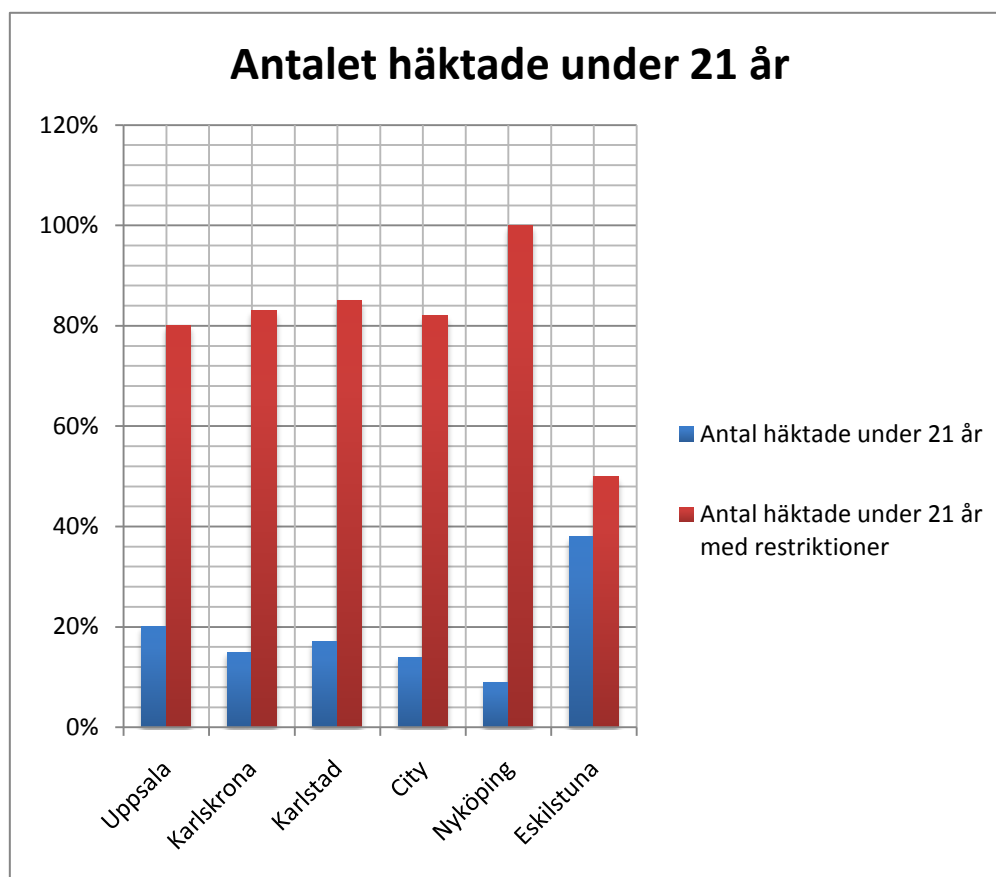
Vid en analys av geografiska skillnader gällande brottstyper finns det framförallt en omständighet som är värd att uppmärksamma och det gäller Nyköping och deras höga antal av misstänkta för brukande av falsk urkund vilket uppenbarligen drar ner deras statistik av användande av restriktioner. Det förklarar delvis varför Nyköping avviker från det frekventa användandet av restriktioner genom den specifika brottstypen.

6.2 Ålder

En faktor kan vara att åldern hos den misstänkte spelar roll vid användning av restriktioner. Om en viss åldersgrupp representerar en stor del av de häktade i en stad kan detta leda till svar om varför det finns geografiska skillnader förutsatt en denna åldersgrupp behandlas olikt de andra. För enkelhetens skull delar jag in de misstänkta i två olika åldersgrupper, de som är under 21 år och de som är över 21 år.

I Uppsala är ca 20 % av de häktade med restriktioner under 21 år. Av dessa 20 % har 80 % belagts med restriktioner. I Karlskrona är 15 % av de häktade under 21 år och av dessa har 83 % restriktioner. Den sista av de tre kamrarna är Karlstad där 17 % av de häktade är under 21 år och av dessa har 85 % restriktioner.

Vid jämförelse med de tre åklagarkamrarna nedan upptäcker man en skillnad som bör anses vara relevant för utredningen. I Nyköping är antalet häktade under 21 år mindre, närmare bestämt 9 %. Av dessa har alla restriktioner (100 %). Statistiken från Citykammaren visar att där är 14 % av de häktade under 21 år och 82 % av dessa har restriktioner. Till sist bör Eskilstunas statistik uppmärksammas och där är antalet häktade under 21 år 38 % och 50 % av dessa har restriktioner. Diagrammet nedan ger en lättare översikt av statistiken.

Åklagarkammaren i Eskilstuna avviker från statistiken i jämförelse med de andra kamrarna men detta torde bero på deras lägre antal häktade i jämförelse med övriga åklagarkammare. Statistiken gällande Eskilstuna kommer att lyftas fram och diskuteras ytterligare i analysen i kapitel 8.

Mellan övriga kammare finns det inte någon större skillnad gällande åldersgrupper. De tre kamrarna som använder restriktioner mest (Uppsala, Karlskrona och Karlstad) visar att de har lite fler antal häktade under 21 år än vad City och Nyköping har. Dock ligger samtliga kammare runt 80 % av antalet häktade under 21 år med restriktioner. Nyköping avviker från denna procentsats men då är det viktigt att poängtera att Nyköping endast har 9 % av de häktade som är under 21 år.

Den enda egentliga slutsats man kan dra av statistiken är alltså att de kammare som tenderar att använda restriktioner mer frekvent har ett antal fler häktade under 21 år.

Vid intervjuer med åklagare ställdes frågan om de anser att åldern spelar någon roll vid beslut om häktning och användande av restriktioner. Åklagarna som blivit intervjuade i Uppsala säger att det sällan är aktuellt att häkta någon under 18 år men om häktning ska användas är det ingen skillnad mot vuxna.

Åklagarna i Karlskrona betonar att vid själva frågan om häktning bör det tillämpas restriktivare ju yngre den misstänkte är men om en misstänkt blivit häktad spelar inte åldern någon roll överhuvudtaget. De anställda åklagarna på åklagarkammaren i Karlstad svarar likadant som åklagarna i Karlskrona gjorde, nämligen att man bör vara restriktiv ju yngre den misstänkte är gällande frågan om häktning men vid användningen av restriktioner spelar inte åldern någon roll.

Vid genomgång av intervjuerna med åklagarna från City och Nyköping visar det sig att det inte finns någon märkbar skillnad i jämförelse med hur åklagarna resonerar i Uppsala, Karlskrona och Karlstad.

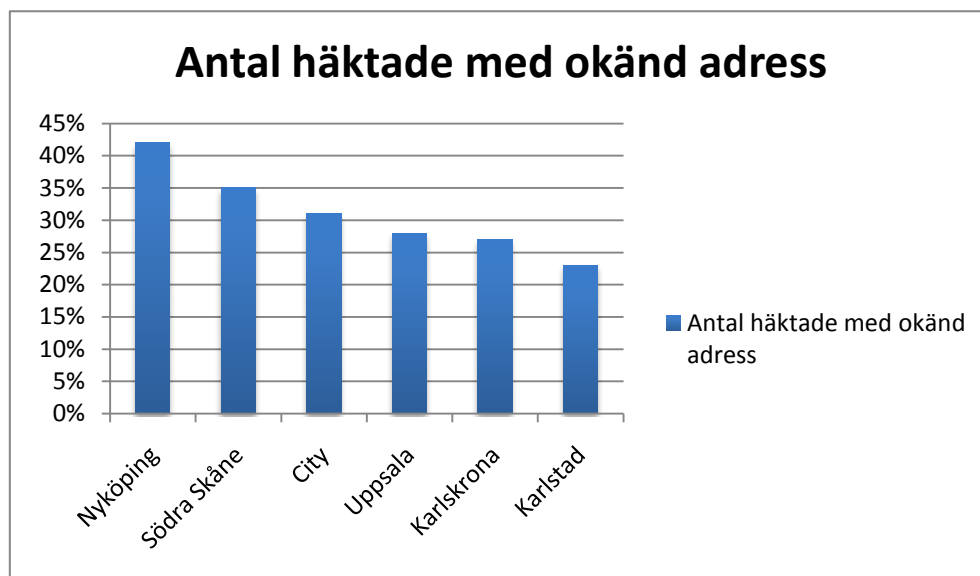
Sammanfattningsvis konstateras att flertalet av åklagarna betonar att när de gör en bedömning om man ska begära en yngre misstänkt häktad så resonerar de ur ett perspektiv där restriktivitet är nyckelordet. Har en åklagare tagit beslut att den yngre misstänkte bör häktats och domstolen biföll begäran så spelar inte åldern någon roll längre. Åldern blir alltså endast en bedömningsfaktor vid beslut om häktning inte vid beslut om restriktioner. Och eftersom Uppsala, Karlskrona och Karlstad har fler antal häktade under 21 år kan detta delvis påverka statistiken över antalet häktade med restriktioner.

6.3 Geografisk placering

Att vissa åklagarkammare avviker genom att de har brottstyper som innebär att de inte behöver använda restriktioner bör även bygga på de olika kamrarnas geografiska placeringar. Ett tydligt exempel är Nyköping som ligger nära Skavsta flygplats. Ett flertal personer har, med stor sannolikhet, rest in i Sverige genom Skavsta flygplats och där blivit gripna och misstänka för brukande av falsk urkund. Vid misstanke om ett sådant brott spelar flertalet faktorer roll till varför inte restriktioner behöver användas. För det första torde det vara ett relativt lättbevisat brott och den misstänkte har svårt att påverka utredningen genom kollusionsfara. Vidare är troligen oftast den misstänkte av utländsk härkomst vilket visar sig genom att 42 % av de häktade inte har adress i Sverige och häktningsgrunden bör vara flyktfara och/eller väntan på fastställande av den misstänktes identitet.

Citykammaren har även den i jämförelse lågt antal häktade med restriktioner och detta kanske kan förklaras till viss del av den geografiska placeringen. I Stockholms city rör sig tiotusentals turister årligen och flertalet av de brottstyper där misstänkta har blivit häktade leder inte till kollusionsfara utan häktningsgrunden blir flyktfara och då kan inte restriktioner användas. Citykammaren har också, precis som Nyköping, hög statistik på misstänkta som inte har känd adress i Sverige (31 %) vilket bör styrka argumentet att flertalet häktas på grund av flyktfara och därför inte åläggs restriktioner.

Åklagarkammaren i Södra Skåne som även dem har mindre antal häktade med restriktioner ansvarar för ett område som gränsar till ett annat land. Exempelvis Öresundsbron och färjor som kommer till hamnen i Trelleborg. På Södra Skånes åklagarkammare har 35 % av de häktade inte någon känd adress och även här bör häktningsgrunden i många fall vara flyktfara vilket leder till att statistiken sjunker över antalet häktade med restriktioner.

Den geografiska placeringen bör alltså vara en delfaktor som kan påverka statistiken så att geografiska skillnader påvisas. Nödvändigtvis behöver man inte kalla delfaktorn för geografisk placering men det kan konstateras att åklagarkammare som har ett högt antal häktade med okänd adress tenderar till att ha lägre statistik gällande användandet av restriktioner.

6.4 Kulturella skillnader

Det går inte att utesluta att det på en åklagarkammare finns en allmän attityd i förhållande till frågan om när eller varför man ska använda restriktioner. Attityden ska vara allmän i det hänseendet att åklagaren inte gärna avviker från den inslagna linjen.

Något som är påtagligt bevisat genom intervjuer är dock inte en skillnad utan något som alla åklagarkammare har gemensamt och det är den oskrivna restriktionsregeln ”tre vänster och tre höger”. Detta innebär att åklagaren som huvudregel verkar använda sig av vissa restriktioner i nästan alla ärenden där restriktioner används. Detta innebär att åklagaren tillåter den häktade att läsa allmänna nyhetstidningar, andra tidningar och tidskrifter och den misstänkte får lyssna på radio och titta på TV. Dock förbjuds den häktade att gemensamt vistas eller förvaras med andra häktade, att mottaga eller skicka brev eller annan försändelse utan prövning och den misstänkte får inte ringa eller ta emot telefonsamtal eller besök utan prövning från åklagaren.

Detta bidrar med största sannolikhet inte till de geografiska skillnaderna eftersom alla åklagarkammare verkar agera på liknande sätt men det spelar eventuellt roll i förklaringen av varför restriktioner används så frekvent och eventuellt kan användas slentrianmässigt.

I Uppsala där man använder restriktioner mest frekvent visar det sig vid studium av intervjusvaren att endast en åklagare kan komma på en positiv konsekvens av att inte använda sig av restriktioner och det är att den misstänkte inte mår lika dåligt som han eller hon eventuellt skulle göra med restriktioner. Utöver detta hävdar alla intervjuade åklagare att om restriktioner inte används blir utredningen svårare och att det hade varit svårt att komma vidare i utredningen utan restriktioner.

En åklagare hävdar att man inte hade klarat upp brottet om restriktioner inte skulle få användas och som exempel tar åklagaren ungdomskriminalitet och våldsbrott. En annan åklagare beskriver att det inte finns något positivt rent utredningsmässigt med att inte använda sig av restriktioner och exempel ges på målsägande som tagit tillbaka sina uppgifter vid misstanke om relationsvåld.⁶⁹

⁶⁹ Intervjuer med åklagare på åklagarkammaren i Uppsala.

I Nyköping svarar åklagarna, precis som åklagarna i Uppsala, att restriktioner vid utredning om relationsvåld är en förutsättning för att lyckas. Dock får man som läsare intrycket av att i Uppsala menade åklagarna att restriktioner är en nödvändighet vid i stort sett alla utredningar medans samtliga åklagare i Nyköping endast lyfte fram utredningar gällande relationsvåld.

En åklagare i Nyköping ”erkände” även att han använt restriktioner slentrianmässigt dvs. oberoende av brottstyp och utredningsläge som exempelvis vid stölder och häleri men slutade med detta vid ett tillfälle då domstolen inte gett honom tillstånd för restriktioner. Då insåg åklagaren att det var möjligt att utreda ett brott på ett bra sätt trots att inte restriktioner användes, vilket genererat i att han nu använder restriktioner mycket mer restriktivt. Den intervjuade åklagaren har arbetet på åklagarkammaren i Nyköping i cirka 10 år. Det kan tänkas att en åklagare som arbetat under 10 år på samma kammare och som fått denna insikt kan ha spridit denna tanke om restriktivitet till yngre kollegor vilket i sin tur kan genererat i mindre antal häktade med restriktioner. Detta är dock svårt att bevisa.

Åklagarna i Karlskrona kan inte komma på något positivt rent utredningsmässigt med att inte använda sig av restriktioner och hävdar tvärtom att restriktioner är en framgångsfaktor exempelvis vid ungdomskriminalitet. När restriktioner har lättats eller helt tagits bort har det i vissa utredningar dykt upp vittnen som ger den misstänkte alibi. En ytterligare negativ sida med att inte använda restriktioner under hela utredningen enligt åklagarna i Karlskrona är att det kan leda till fler förhandlingsdagar eftersom utredningen kan behöva kompletteras med exempelvis nya förhör med personer som ändrat sin berättelse. Åklagarna på Citykammaren lyfter fram samma utredningsmässiga svårigheter som övriga kammare gör och hävdar att restriktioner är nödvändigt. En åklagare beskriver att användandet av restriktioner innebär mer arbete för respektive åklagare och detta leder till att restriktionerna lättas så fort det är möjligt.

Dock berättar en åklagare att sen undersökning påbörjats av användandet av restriktioner har detta inneburit ett noggrannare övervägande innan restriktioner utfärdats. Det används inte lika mycket slentrianmässigt beskriver åklagaren det som. I stort sett alla intervjuade åklagare berättar även att det aldrig blivit nekade tillstånd av domstolen att använda sig av restriktioner.

Sammanfattningsvis kan man kort konstatera att samtliga åklagare är väldigt positiva till användandet av restriktioner och de hävdar att det är ett väsentligt tvångsmedel för en lyckad utredning. Men på de två åklagarkammare som använder restriktioner mindre frekvent diskuteras även slentrianmässighet och att detta minskat vilket inte påpekas på övriga kammare.⁷⁰

⁷⁰ Intervjuer med åklagare på åklagarkammaren i Karlskrona, Nyköping och City.

7 Orsaker till geografisk skillnad gällande isoleringstid

I kapitel 5.2 konstaterades det att det finns en märkbar geografisk skillnad gällande isoleringstid. I Karlskrona, Eskilstuna och Nyköping används restriktioner under en längre tid än vad det framförallt görs i City, Malmö, Göteborg, Uppsala och Karlstad. I följande kapitel ska faktorer uppmärksammas som påverkat detta statistiska resultat och förhoppningsvis bör vi hitta logiska förklaringar till varför statistiken ser ut som den gör.

7.1 Brottstyp

En faktor som kan påverka den geografiska skillnaden gällande isoleringstiden är brottstyper. Ett allvarligt brott bör generellt sett ta längre tid att utreda och därav sitter den misstänkte häktad med restriktioner under en längre period.

I Karlskrona där 52 % av de häktade har restriktioner längre än 30 dagar går det inte att utläsa något samband mellan brottstyper och användandet av restriktioner under en längre tidsperiod. Det finns en sammantaget omfattande variation av brottstyper där en blandning finns av normalgraden och grova brott. I Nyköping kan dock en del vanligt förekommande brottstyper påvisas vilket kan påverka tiden för isolering. Flertalet av brottstyperna är grova brott exempelvis försök till mord, förberedelse till grovt bedrägeri, grovt narkotikabrott, grov våldtäkt, grov stöld och grov narkotikasmuggling. Brottstyper som är av detta allvarliga slag kan ta längre tid att utreda och kan därav förklara den jämförelsevis längre isoleringstiden. Precis som i Nyköping har Eskilstuna misstänkta personer för framförallt grova brott exempelvis grov misshandel, grov kvinnofridskränkning och försök till mord.

Det enda som går att lyfta fram efter en noga analys av åklagarkammarna ovan är att de brott som personer är misstänkta för tenderar att vara mer av den grova graden i Nyköping och Eskilstuna än i Karlskrona.

Vid undersökning av statistik från de åklagarkammare som använder restriktioner minst efter 30 dagar visar det en variation av brottstyper. I Malmö är många av brottstyperna smugglingsbrott såsom smuggling, narkotikasmuggling och människosmuggling. I Karlstad finns det inte många misstänkta för grova brott utan de vanligaste är brottstyper av normalgraden. Detsamma gäller Uppsala där brottstypen stöld är överrepresenterad av brottstyperna. Citykammaren har även de brottstyper

som är av blandad art och ger därför inte något klart samband till varför de isolerar de misstänkta under en kortare period.

Sammanfattningsvis konstateras att det inte går att se ett klart samband mellan isoleringstid och vilka brottstyper de häktade är misstänkta för, förutom att i Nyköping och Eskilstuna är generellt sett flertalet av de häktade med restriktioner misstänkta för grövre brott.

7.2 Ålder

Att använda restriktioner under en längre period kan tänkas variera beroende på om en misstänkt är väldigt ung eller vuxen. Även i denna del har jag valt att använda mig av åldersgränsen 21 år och jämför statistiken mellan de olika kamrarna.

I Nyköping används restriktioner jämförelsevis längre än på övriga kammare och där är endast 9 % av de häktade med restriktioner under 21 år. Detta bekräftar teorin om att åldern kan påverka isoleringstiden eftersom åklagarna tillämpar detta mer restriktivt på grund av ålder vilket resulterar i att om man har många över 21 år som är häktade kan dessa isoleras längre.

Dock visar detta sig inte stämma vid studering av de åklagarkammare som även de använder restriktioner under en lång period nämligen Karlskrona och Eskilstuna. I Karlskrona är 15 % av de häktade med restriktioner under 21 år och vid jämförelse med Malmö som också har 15 % av de häktade med restriktioner under 21 år så skulle de inte avvika så mycket som det gör. Detta bekräftar Eskilstuna där 38 % av de häktade är under 21 år vilket enligt teorin borde resultera i kortare isoleringstid snarare än tvärtom. Diagrammet nedan visar på denna spridning mellan kamrarna och det intressanta här är att Eskilstuna avviker markant vilket jag återkommer till i min analys i kapitel 8.

7.3 Kulturella skillnader

Vid intervjuer med åklagare ställdes frågor om exempelvis den intervjuade åklagaren häver restriktioner under häktningstiden. I Karlskrona visade svaren att de inte gärna häver restriktioner innan huvudförhandling. En åklagare som arbetat på åklagarkammaren i 20 år svarade att ”normalt sett har vi restriktioner under häktningstiden, dock kan lättnader ges som t.ex. bevakat telefonsamtal”. En annan åklagare berättade att lättnader inte ges under häktningstiden men de tas bort om den misstänkte har erkänt. En tredje berättade kort att det är normalt med restriktioner tills huvudförhandlingen har avslutats. Den fjärde intervjuade åklagaren sa att det minst skall gå 2 veckor innan lättnader är aktuellt och hävning av restriktioner sker sällan.

Samtliga åklagare förklarar att de prövar om lättnader av restriktioner kontinuerligt och en åklagare betonade att han är mer benägen att häva restriktioner om den häktade är under 18 år. De intervjuade åklagarna i Nyköping berättar också att de ibland häver restriktioner under häktningstiden.

Inga intervjuer har gjorts med åklagare från Eskilstuna eftersom denna kammare visade sig rent statistiskt sätt så sent i utredningen att detta tyvärr inte gick att genomföra och detta kommer diskuteras vidare i analysen i kapitel 8.

I Uppsala talar flera åklagare om proportionalitet vid bedömning om lättnader eller hävande av restriktioner och samtliga förklarar att de häver restriktioner under häktningstiden om utredningen tillåter det. Gällande lättnader talar man även om en humanitärsyn där man tittar på den häktades välmående och ålder. Åklagarna på Citykammaren svarade liknande som de i Uppsala och hävdar att de ibland häver restriktioner under häktningstiden om utredningen tillåter det. Karlstad svarar likadant och en åklagare betonar att åldern spelar roll vid hävning av restriktioner.

Sammanfattningsvis anser jag att det finns en viss kulturell skillnad mellan åklagarkammaren i Karlskrona och övriga kammare, i vart fall utifrån de intervjuer som gjorts under 2010. Den ”normala” inställningen till hävning av restriktioner är att den är aktuell och den prövas kontinuerligt men används endast när utredningen tillåter det. Skälen kan vara ett erkännande från den misstänkte, inte bör användas efter en proportionalitetsbedömning av utredningen, ingen kollusionsfara längre eller att säkrande av väsentlig bevisning har gjorts. Dock avviker svaren från åklagarna i Karlskrona där svaren i kort är att i ”normalfallet” använder vi restriktioner under hela häktningstiden och att det är sällan aktuellt med hävning av restriktioner. Vid jämförelse får man som läsare av intervju svaren tydliga signaler om ett hårdare och mer bestämt synsätt på restriktioner i Karlskrona vilket kan vara en orsak till att de har en procentuellt lång isoleringstid.

8 Analys

Tanken och målet med denna uppsats var att utreda om det finns några geografiska skillnader vid användandet av restriktioner och i så fall lokalisera orsakerna till dessa skillnader. När jag analyserade statistiken som Utvecklingscentrum i Malmö inhämtade konstaterade jag vilka åklagarkammare som använde restriktioner mest frekvent och vilka som använde det minst frekvent. Sedan valde jag de tre åklagarkammare som använde restriktioner mest frekvent (Uppsala, Karlskrona och Karlstad) och jämförde dessa med de åklagarkammare som använde restriktioner minst frekvent (City, Nyköping och Eskilstuna). När jag skrivit om orsakerna till geografiska skillnaderna i kapitel 6 och 7 har det varit nödvändigt med en delanalys och denna analys som nu kommer att göras i detta kapitel ska ses som en kompletterande och sammanfattande analys.

Jag vill även nu belysa att Eskilstunas statistiska siffror är osäkra och uppmärksamma läsaren på detta. I arbetet ville jag lyfta fram åklagarkammare som avvek ordentligt eftersom detta skulle underlätta en jämförelse och utredning av orsaker eller faktorer som påverkat resultatet. Dock har Eskilstuna redovisat sina siffror till Utvecklingscentrum så sent att intervjuer med åklagare inte var möjligt. Vidare har Eskilstuna avvikit från sin egna statistik om man jämför med flertal år bakåt i tiden. Detta tyder även på att det statistiska underlaget är osäkert eller direkt felaktigt. Vidare har Eskilstuna ett mycket lägre antal häktade i jämförelse med övriga kammare och därför kan ett fåtal häktade påverka procentstatistiken uppseendeväckande mycket. Med anledning av detta har jag varit oerhört försiktig att dra slutsatser av Eskilstuna och vill uppmärksamma läsaren på denna problematik trots att siffrorna kan vara korrekta.

Som jag visar i diagrammet i kapitel 5.1 har Uppsala 35 % fler häktade med restriktioner än vad Eskilstuna har, och 28 % fler häktade med restriktioner än vad Nyköping har. Detta bör anses vara en påtaglig geografisk skillnad som jag kunde fortsätta analysera. Jag letade förklaringen till de geografiska skillnaderna genom att ställa mig frågan: "Varför använder Uppsala och de två andra åklagarkammarna restriktioner så ovanligt frekvent?". I efterhand inser jag att denna fråga borde ställas på ett annat sätt. Nämligen genom att fråga: "Varför använder Eskilstuna, Nyköping och City restriktioner så ovanligt lite"? Med facit i hand kan jag alltså konstatera att anledningen till dessa geografiska skillnaderna existerar beror inte i första hand på att vissa åklagarkammare använder restriktioner ovanligt mycket utan istället att vissa använder det ovanligt lite. Orsakerna lokaliserades framförallt hos de tre kammare som använder restriktioner minst frekvent inte hos de som använder det mest frekvent. Det är viktigt i detta sammanhang att betona att denna uppsats svarar inte på varför restriktioner används så pass frekvent som det faktiskt gör utan jag utreder vad de geografiska skillnaderna beror på.

När jag började leta efter orsaker till de geografiska skillnaderna analyserade jag först brottstyperna hos de åklagarkammare som använder restriktioner mest frekvent. Jag försökte förgäves hitta ett adekvat samband mellan allvarliga brottstyper såsom mord och grov kvinnofridskränkning och användandet av restriktioner. Min möjligtvis naiva teori var att om Uppsala har 83 % häktade med restriktioner så kanske cirka 83 % av brottstyperna är grova eller ytterst allvarliga vilket förklarar frågeställningen på ett logiskt sätt. Detta var en felaktig teori och istället visade det sig att de logiska orsakerna hittades hos de åklagarkammare som använde restriktioner minst frekvent.

Gällande brottstyperna uppmärksammades det vid analys av åklagarkammaren i Nyköping att brottet brukande av falsk urkund var väldigt vanligt. Detta är en brottstyp som kan leda till häktning eftersom den misstänkte oftast är en utländsk medborgare och hans eller hennes identitet är okänd. Därför häktas den misstänkte på grunden flyktfara. Som tidigare redovisats i uppsatsen kan inte en misstänkt häktas på grunden flyktfara och åläggas restriktioner utan den misstänkte måste vara häktad på grund av kollusionsfara. Därför visar det sig att när över 20 % av de häktade i Nyköping är misstänkta för denna specifika brottstyp så sjunker procentsnittet på användandet av restriktioner. Detta visar enligt mig på ett tydligt samband mellan brottstyp och användande av restriktioner.

När det konstaterades att denna brottstyp var vanlig ställde jag mig givetvis frågan varför detta var vanligt just i Nyköping. Det var då tanken om geografisk placering väcktes eftersom Nyköping är placerad vid Skavsta flygplats som är en av Sveriges största flygplatser. Men innan diskussionen om geografisk placering tas upp måste jag även kommentera övriga åklagarkammare brottstyper.

Som tidigare sagts så har jag inte lyckats hitta något nämnvärt samband mellan brottstyper i övrigt och antalet häktade med restriktioner som skulle påverka de geografiska skillnaderna. Något intressant som bör uppmärksammas är åklagarkammaren i Visby där en intervju gjordes med vice chefsåklagaren gällande deras höga antal häktade med restriktioner. Nya siffror som inkommit i skrivande stund visar nämligen att i Visby har 96 % av de häktade restriktioner. Vid intervjun framgick att i Visby väljer åklagarna att aldrig begära någon häktad om det inte är ett allvarligt/grovt brott. När man väl väljer att häkta någon så är det så grovt att restriktioner är huvudregeln. Detta visar sig genom att Visby har färre antal häktade personer generellt sätt. Visby använder sig alltså av brottstyper såsom grund för häktning och restriktioner.

Vidare så analyserade jag de geografiska skillnaderna utifrån ett åldersperspektiv och försökte hitta orsaker på grund av detta. Slutsatsen blev att det gick att visa en marginell skillnad på att om en åklagarkammare har fler misstänkta under 21 år kan detta generera i ett mer frekvent användande av restriktioner. Uppsala, Karlskrona och Karlstad har något fler antal

häktade under 21 år än Nyköping och City. Eskilstuna avviker som tidigare beskrivits markant men detta torde bero på deras osäkra statistik.

Åklagarna förklarade på samtliga åklagarkammare att åldern är en bedömningsfaktor när beslut om att begära en misstänkt häktad skall tas. Men om en misstänkt är häktad som är under 21 år så tar man generellt sätt inte någon hänsyn till detta vid beslutande om användandet av restriktioner. Detta kan vara logiskt ur det perspektivet att om en misstänkt trots sin förhållandevis unga ålder blivit häktad på grund av kollusionsfara så är med största sannolikhet brottet så allvarligt och kollusionsfaran så stor att restriktioner bör anses nödvändigt. Men jag anser, trots detta viktiga argument, att åklagarna borde vara mer restriktiva vid användandet av restriktioner beroende på ålder eftersom isoleringen i sig torde vara än mer skadligt för en ung person än för en äldre. I vart fall borde bevakade besök och telefonsamtal användas enligt mig som huvudregel för yngre häktade personer med restriktioner.

De geografiska skillnaderna förklaras också genom åklagarkammarnas geografiska placering. Tidigare har jag berättat om sambandet mellan Nyköping och Skavsta flygplats som en anledning till brottstyper där inte restriktioner används. Även åklagarkammaren i Södra Skåne har ett stort antal häktade med okänd adress vilket är ett tecken på att de misstänkta är häktade på grund av flyktfara snarare än kollusionsfara. Åklagarkammaren i Södra Skåne ansvarar för ett område som geografiskt sätt gränsar till övriga Europa vilket bör vara en av anledningarna till detta. Citykammaren som ligger i Stockholm har även de ett högt antal häktade med okänd adress vilket delvis kan förklaras genom alla tusentals turister och andra utländska medborgare som besöker Sveriges huvudstad årligen. Många av dessa häktas på grunden flyktfara vilket inte genererar i restriktionsanvändande och därför sjunker statistiken för Citykammaren. Det finns alltså ett samband mellan åklagarkammarens geografiska placering och de brottstyper som de handlägger vilket i sin tur påverkar häktningsgrund och därmed restriktionsanvändandet.

Vidare visar det sig att de geografiska skillnaderna även kan bero på kulturella skillnader inom de olika kamrarna. Min tanke var att på åklagarkammaren Y resonerar man på ett visst sätt vilket man inte alls gör på åklagarkammaren X. För att få insikt om eventuella kulturella skillnader kräves djupgående läsning av intervjuer med åklagare runt om i Sverige.

Det första som visade sig oerhört snabbt, och som jag lyfte fram i kapitel 6.4, var den oskrivna regeln ”tre vänster och tre höger”. Samtliga åklagare svarade att de som huvudregel använder sig av denna restriktionstaktik vilket enligt mig tyder på en påtaglig risk för slentrianmässighet. Dock är denna iakttagelse endast aktuell för mitt arbete om detta leder till geografiska skillnader vilket jag inte bedömer att det gör. Detta eftersom alla åklagarkammare i Sverige resonerar på samma sätt och därför kan inte detta påverka de geografiska skillnaderna men det torde påverka restriktionsanvändandet i stort.

Det generella intrycket man får vid analys av intervjuerna med samtliga åklagarkammare är att i Uppsala, Karlskrona och Karlstad har man en mer negativ syn på möjligheten att utreda ett brott utan restriktioner än hur åklagarna resonerar i City och Nyköping. Samtliga åklagare är alltid positivt inställda till användandet av restriktioner ur ett utredningsmässigt perspektiv och samtliga anser att det är mer eller mindre nödvändigt men på de tre åklagarkammare där restriktioner användes minst frekvent lyftes frågor om slentrianmässighet och restriktivitet upp av åklagarna vilket inte gjordes på övriga åklagarkammare.

En relevant jämförelse kan göras med Karlskrona och Nyköping där åklagarna i Karlskrona talade om att restriktioner var en förutsättning för en lyckad utredning, det var en nödvändighet eller att man lika bra kunde sluta utreda brott om inte restriktioner fick användas. I Nyköping däremot talades det mer om restriktivitet och en åklagare beskrev hur han slutat använda restriktioner slentrianmässigt sedan han nekats tillstånd för restriktioner vid ett tillfälle.

Detta visar enligt mig på en inställning hos åklagarna som torde finnas mer eller mindre på samtliga åklagarkammare i Sverige. Detta borde vara en av anledningarna till det frekventa användandet av restriktioner men även en eventuell orsak till geografiska skillnader om inställningen hos åklagare är olika i olika delar av landet. Ett av problemen med detta är enligt mig bristen på balans mellan en instans som prövar nödvändigheten av restriktioner och den instans som utfärdar dem. I stort sett alla åklagare som blivit intervjuade berättar att de aldrig blivit nekade tillstånd för restriktioner. Visserligen kan detta grundas i bra och korrekt bedömning av åklagare och domstol men det bör även finnas en relativt stor möjlighet att domstolarna inte prövar detta tillräckligt individuellt och omfattande.

För att undvika felaktigt frekvent användande av restriktioner och geografiska skillnader vid användandet av restriktioner bör nationella tydliga riktlinjer finnas för när och i vilka situationer åklagarna bör begära tillstånd av domstol för användandet av restriktioner. Att endast använda sig av begreppet kollusionsfara är uppenbarligen inte tillräckligt eftersom detta begrepp kan tolkas för extensivt. Domstolen måste även utöka sitt ansvarsområde i denna viktiga del och pröva frågan mer individuellt och djupgående samt kräva utförlig motivering från åklagaren. En nationell balanserad ”praxis” på området bör generera i att olika åklagare på olika åklagarkammare resonerar och tolkar situationer och utredningsunderlag på samma sätt.

I kapitel 5.2 konstaterades det även att geografiska skillnader finns gällande isoleringstiden. Det visade sig vara väldigt svårt att hitta ett samband mellan isoleringstid och brottstyper. Det som är värt att kommentera är att Nyköping har ett lågt antal häktade med restriktioner men de som väl har fått restriktioner är isolerade under en jämförelsevis lång period. Vilket även

kan förklaras av att de som väl häktats med restriktioner i Nyköping oftast är allvarliga brott därav den långa isoleringstiden.

Det finns inte heller något tydligt samband mellan isoleringstid och ålder som går att styrka. Svaret torde istället finnas vid kulturella skillnader hos de olika åklagarkammarna men som visats i tidigare kapitel är det endast Karlskrona som avviker något nämnvärt från övriga kammare. I Karlskrona framkom det enligt mig under intervjuerna starka indikationer på en inställning av att restriktioner ska användas under hela häktningstiden om inte den misstänkte erkänner brottet. Åklagarna talade där om att restriktioner fram till huvudförhandlingen är ”normalfallet”. Intrycket som jag fått är att det delvis finns en humanare inställning där det är enklare att häva eller lätta restriktioner på vissa åklagarkammare och betydligt svårare på andra såsom i Karlskrona. Att det finns kulturella skillnader som påverkar isoleringstiden är enligt mig troligt och bör höra samman med de kulturella skillnader och de inställningar som finns på de olika kammarna gällande restriktioner i övrigt.

Jag anser vidare att det är på sin plats att diskutera inställningen som finns bland samtliga åklagare i Sverige gällande användandet av restriktioner. Denna inställning finns i olika variationer beroende på åklagarkammare men det är tydligt att åklagare överallt anser att restriktioner är nödvändigt och en förutsättning för en lyckad utredning. Först och främst är detta i sig inte anmärkningsvärt eftersom det är åklagarna som har som yrke att utreda brott och givetvis vill de ha så många möjligheter som möjligt att säkra bevisning. De är enligt mig knappast objektiva i sin bedömning om en utredning kan lyckas utan restriktioner med tanke på att de inte har något att förlora rent utredningsmässigt på att använda det. Jag tror även att åklagarna har fått en delvis falsk vanföreställning som säger att vissa brott inte kan utredas utan restriktioner. I de flesta andra länder i Europa använder man inte restriktioner i närheten av så mycket som i Sverige och åklagarna lyckas utreda brott ändå.

Därför är det av stor vikt att åklagarna får juridisk motstånd, främst genom förbättrad domstolsprövning, så att restriktioner endast används när det faktiskt sett är nödvändigt. Denna inställning hos åklagare samt domstolsprövningens kvalité kan variera i olika delar av landet vilket delvis förklarar de geografiska skillnaderna.

En ytterligare orsak som ofta påverkar användandet av restriktioner samt isoleringstiden är antalet misstänkta i ett ärende. Det gick inte att utläsa ur utredningsunderlaget att antalet misstänkta påverkat de geografiska skillnaderna som jag analyserat men det är en faktor rent generellt sett spelar roll och som påverkar övrig statistik.

Något som troligen alltid är en faktor som påverkar är ekonomin. Det kan tänkas att åklagarkammare som är överbelastade inte hinner pröva om restriktioner fortfarande är nödvändigt i ärendet och detta leder till längre isoleringstid. Eller att det är en stor tingsrätt med längre väntetid på

huvudförhandling vilket genererar i längre isoleringstid. Det finns givetvis många faktorer som kan förklara statistiken men efter denna omfattande utredning finns ingen ytterligare orsak som framkommit gällande de geografiska skillnaderna.

Sammanfattningsvis och avslutningsvis konstateras följande. Att det finns geografiska skillnader mellan åklagarkammare gällande användning av restriktioner samt hur länge de misstänkta är isolerade är fastställt. Detta är dock normalt i det hänseendet att varje åklagarkammare har sitt speciella upptagningsområde med sina speciella brottsstrukturer. Dock visade det sig av min utredning att de geografiska skillnaderna är relativt stora mellan vissa kammare. Framförallt mellan Uppsala och Nyköping där det skiljer sig med 28 %.

Dock visar det sig efter fortsatt utredning att det finns logiska och relevanta förklaringar för detta resultat och med beaktande av detta existerar inte några *påtagliga* geografiska skillnader som ska anses vara ett problem och jag anser därför inte att Tortyrkommitténs kritik i denna del är befogad.

Bilaga A

Utvecklingscentrums intervjuformulär

	FRÅGOR
1	Vid vilka brottstyper använder du restriktioner?
2	<i>Vilken brottstyp är vanligast?</i>
3	<i>Är det någon skilln m. vuxna, 15 till 17 och 18 till 21-åringar?</i>
3a	<i>Har det någon betydelse hur många misstänkta som förekommer i ärendet?</i>
4	Vilka skäl har du för att ge restriktioner?
4a	<i>Skillnad mellan skälen kollusionsfara och skälen för restriktioner i de enskilda fallen?</i>
5	<i>Vilka skäl är vanligast förekommande?</i>
6	<i>Är det någon skilln m. vuxna, 15 till 17 och 18 till 21-åringar?</i>
7	<i>Vilka restriktioner använder du vanligen?</i>
7a	<i>Detaljerade instruktioner? (TV men ej nyheter, samsittning med andra häktade med restriktioner?)</i>
8	Omprövar du restriktionerna under häktningstiden?
9	<i>När och hur ofta omprövar du restriktionerna?</i>
10	Ger du lättnader i restriktionerna eller släpper du på dem efter hand under häktningstiden?
11	<i>Vilken typ av lättnader ger du då eller vilka restriktioner släpper du först ?</i>
12	<i>När ger du lättnader (hur snart), hur ofta?</i>
12a	<i>Vad avgör om du ska ge lättnader?</i>
13	Häver du restriktionerna under pågående häktning?
14	<i>Vad är skälet i så fall till det?</i>
15	<i>Är det någon skilln m. vuxna, 15 till 17 och 18 till 21-åringar?</i>

16	Informerar du den häktade om skälen för restriktionerna?
17	<i>Hur informerar du den häktade?</i>
17a	<i>Hur dokumenterar du att du har informerat den häktade?</i>
18	<i>Är det någon skilln m. vuxna, 15 till 17 och 18 till 21-åringar?</i>
19	Informerar du den häktade om möjligheten att begära domstolens prövning av ditt beslut om restriktioner?
20	<i>Hur lämnar du den informationen?</i>
21	<i>Hur lämnar du information i samband med häktningsförhandling som du deltar i via videolänk?</i>
22	<i>Hur dokumenterar du att du har lämnat informationen?</i>
23	<i>Är det någon skilln m. vuxna, 15 till 17 och 18 till 21-åringar?</i>
23a	<i>Har du varit med om att häktad har begärt domstolens prövning av ditt beslut om restriktioner?</i>
23b	Informerar du den häktade om möjligheten att överklagar tingsrättens beslut att ge dig tillstånd att ålägga den häktade restriktioner?
23c	<i>Dokumenterar du detta, hur?</i>
23d	<i>Har du varit med om att den häktade har överklagat bara beslutet om tillstånd att ålägga restriktioner?</i>
24	Informerar du domstol om vilka restriktioner som du kommer att använda i samband med att du begär tillstånd att ålägga restriktioner?
25	<i>Hur lämnar du den informationen?</i>
26	<i>Är det någon skilln m. vuxna, 15 till 17 och 18 till 21-åringar?</i>
27	<i>Kan du ge konkreta exempel på positiva erfarenheter (utredningsmässiga eller andra) när du har använt restriktioner (Skilj på hörsägen och egen erfarenhet)</i>
28	<i>Kan du ge motsvarande konkreta exempel på negativa erfarenheter när du har använt restriktioner (Skilj på hörsägen och egen erfarenhet)</i>
29	<i>Kan du ge motsvarande konkreta</i>

	<p>exempel på positiva erfarenheter när du har begärt men inte fått tillstånd att ålägga restriktioner? (Skilj på hörsägen och egen erfarenhet)</p>
30	<p>Kan du ge motsvarande konkreta negativa erfarenheter när du har begärt men inte fått tillstånd att ålägga restriktioner. (Skilj på hörsägen och egen erfarenhet)</p>
31	<p>Hur värderar domstolarna förhörsuppgifter som har lämnats av den åtalade under förundersökningen?</p>
32	<p>Har du fått särskild utbildning i fråga om hur man ska eller bör hantera restriktionsfrågan?</p>
33	<p>Är det något som ni diskuterar på kammaren?</p>
34	<p>Hur många år har du arbetat som åklagare?</p>
35	<p>Hur många år har du arbetat på den här kammaren som åklagare?</p>
36	<p>Har du någon annan kommentar i anslutning till frågan om restriktioner? (som tex alternativ till restriktioner)</p>

TILLÄGGSFRÅGOR

37	<p>Vad innebär eller innefattar enligt din mening begreppet kollusionsfara?</p>
38	<p>När det är flera häktade där domstolen gett dig tillstånd att lägga restriktioner, gör du en individuell bedömning av behovet i varje enskilt fall?</p>
38a	<p>Om svaret på föregående fråga är ja, hur prövar du detta och hur ofta leder det till skillnad mellan de häktade?</p>

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Lagstiftning

Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna

Europeiska konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning

Häkteslag (2010:611)

Lag (1976:371) om behandling av häktade och anhållna mfl.

Lag om ändring i lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl., SFS 1998:602

Lagen om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder (1998:714)

Regeringsformen (1974:152)

Rättegångsbalk (1942:740)

Propositioner

Proposition 1986/87:112 om anhållande och häktning, m.m.

Proposition 1988/89:124 om vissa tvångsmedelsfrågor.

Proposition 1997/98:104 Behandlingen av häktade.

Proposition 2009/10:135 En ny fängelse- och häkteslagstiftning.

Statens offentliga utredningar

SOU 1977:50

SOU 2006:17

Övriga myndighetspublikationer

Regleringsbrev för budgetåret 2010 avseende Åklagarmyndigheten, Regeringsbeslut I:8, Ju2009/10249/Å.

Examensarbete

Olsson, Elin, *Restriktioner för häktade - En utredning om orsakerna till att åklagare tillgriper restriktioner*, Lund 2010

Wittbom, Hedda, *Restriktioner vid häktning - ur ett EU-rättsligt perspektiv*, Lund 2010.

Europarättsliga dokument

Rapporter från Tortyrkommittén

CPT/Inf (92) 4, Report to the Swedish Government on the visit to Sweden carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 5 to 14 May 1991, <http://www.cpt.coe.int/en/states/swe.htm>

CPT/Inf (95) 5, Report to the Swedish Government on the visit to Sweden carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 23 to 26 August 1994, <http://www.cpt.coe.int/en/states/swe.htm>

CPT/Inf (99) 4, Report to the Swedish Government on the visit to Sweden carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 15 to 25 February 1998, <http://www.cpt.coe.int/en/states/swe.htm>

CPT/Inf (2004) 32, Report to the Swedish Government on the visit to Sweden carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 27 January to 5 February 2003, <http://www.cpt.coe.int/en/states/swe.htm>

CPT/Inf (2009) 34, Report to the Swedish Government on the visit to Sweden carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 9 to 18 June 2009, <http://www.cpt.coe.int/en/states/swe.htm>

Litteratur m.m.

Bylund, Torleif, *Tvångsmedel I*, Iustus Förlag AB, Uppsala, 1993.
Craig & DeBurca, *EU law: text, cases and materials*, 19..

Danelius, Hans, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis – en kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, 3:e upplagan, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2007.

Ekelöf, Per Olof; Bylund, Torleif; Boman, Robert, *Rättegång. Tredje häftet*, 6:e upplagan, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 1994.

Fisher, David I., *Mänskliga rättigheter, en introduktion*, 4:e upplagan Norstedts juridik 2007.

Fitger, Peter. *Särtryck ur rättegångsbalken: kap. 19-28, 36*. Norstedts Juridik AB, Stockholm 2007.

Lindberg, Gunnel, *Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas?*, Thomson Fakta AB, Stockholm, 2009.

Westerlund, Gösta, *Straffprocessuella tvångsmedel*, Bruuns Bokförlag, Göteborg, 2005.

Övrigt

Mejlkorrespondens med åklagare Joakim Zander

Intervjumaterial från åklagarmyndighetens utvecklingscentrum i Malmö

Åklagarmyndighetens diarföringssystem Cåbra (statistik avseende andelen häktade som ålagts restriktioner)

Akter från åklagarkammare i Sverige, inhämtat av åklagarmyndighetens utvecklingscentrum i Malmö

Rättsfallsförteckning

Nytt Juridisk Arkiv

NJA II 1943 s. 321

European Court of Human Rights

Case of Fox, Campbell and Hartley v. The United Kingdom, 12244/86, 30 August 1990 or 27 March 1991 (Article 50).

Case of Golder v. The United Kingdom, 4451/70, 21 February 1975.

Case of Ireland v. The United Kingdom, 5310/71, 18 January 1978.

Case of Kmetty v. Hungary, 57967/00, 16 December 2003.

Case of Schönenberger and Durmaz v. Switzerland, 11368/85, 20 June 1988.

Case of Selmouni v. France, 25803/94, 28 July 1999.

Case of Silver and others v. The United Kingdom, 5947/72, 24 October 1983 (article 50) or 25 March 2003.

Case of Tomasi v. France, 12850/87, 27 August 1992.

Case of G.B. v. France (42345/98).